

บทที่ 4

วิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับบัตรเครดิต : กรณีบัตรเครดิตที่ออกโดยธนาคารพาณิชย์

ในบทนี้จะได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับบัตรเครดิต กรณีบัตรเครดิตที่ออกโดยธนาคารพาณิชย์ ว่ามีปัญหาทางกฎหมายและหลักเกณฑ์ในการประกอบธุรกิจบัตรเครดิตอย่างไรตาม กฎหมายของประเทศไทยเปรียบเทียบกับกฎหมายของต่างประเทศ คือ ประเทศสหรัฐอเมริกา และประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส ทั้งนี้เพื่อทราบถึงแนวทางของกฎหมายและหลักเกณฑ์ในการประกอบธุรกิจบัตรเครดิต โดยมุ่งเน้นวิเคราะห์กรณี ความหมายของบัตรเครดิต คุณสมบัติของผู้บริโภค ในสัญญาบัตรเครดิตและเงื่อนไขในสัญญาบัตรเครดิต การควบคุมดอกเบี้ยและเบี้ยปรับในการทำสัญญาบัตรเครดิต และกระบวนการฟ้องคดีผู้บริโภค ซึ่งพิจารณาดังนี้

4.1 ปัญหาความหมายบัตรเครดิต

ในประเทศไทย การให้ความหมายของคำว่า “บัตรเครดิต” นั้น ในปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายเฉพาะที่ให้คำจำกัดความไว้ แต่มีองค์กรที่มีอำนาจตามกฎหมายอื่นที่มีความเกี่ยวข้องกับบัตรเครดิตได้ให้ความหมายของบัตรเครดิตไว้ ดังนี้

พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจข้อมูลบัตรเครดิต พ.ศ. 2545 มาตรา 3 ให้คำนิยามว่า “บัตรเครดิต” หมายความว่า บัตรหรือสิ่งอื่นใดที่ผู้ประกอบการออกให้แก่ลูกค้าเพื่อใช้ชำระค่าสินค้า ค่าบริการ หรือค่าอื่นใดแทนการชำระด้วยเงินสด หรือเพื่อใช้เบิกถอนเงินสด โดยลูกค้าต้องชำระค่าธรรมเนียม ค่าบริการ ค่าดอกเบี้ย หรือค่าอื่นใด แต่ไม่รวมถึงบัตรที่ได้มีการชำระค่าสินค้า ค่าบริการ หรือค่าอื่นใดไว้ล่วงหน้าแล้ว

ประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย เรื่อง การกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการประกอบธุรกิจบัตรเครดิตของธนาคารพาณิชย์ ลงวันที่ 23 มีนาคม 2547 ให้คำนิยามว่า “บัตรเครดิต” หมายความว่า บัตรที่ธนาคารพาณิชย์ออกให้แก่ผู้ถือบัตรหรือผู้บริโภคตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ธนาคารพาณิชย์กำหนด เพื่อใช้ชำระค่าสินค้า ค่าบริการ หรือค่าอื่นใดแทนการชำระด้วยเงินสด หรือเพื่อใช้เบิกถอนเงินสด ทั้งนี้ ไม่รวมถึงบัตรที่ได้มีการชำระค่าสินค้า ค่าบริการ หรือค่าอื่นใดไว้ล่วงหน้า

“บัตรหลัก” หมายความว่า บัตรเครดิตที่ธนาคารพาณิชย์ออกให้แก่ผู้ถือบัตรหรือผู้บริโภคนที่เป็นผู้มีรายได้หรือฐานะทางการเงินเพียงพอสำหรับการชำระหนี้ตามบัตรเครดิตได้

“บัตรเสริม” หมายความว่า บัตรเครดิตที่ธนาคารพาณิชย์ออกให้แก่ผู้ถือบัตรหรือผู้บริโภคนที่ผู้ถือบัตรหลักยินยอมให้ใช้จ่ายเงินภายในวงเงินของผู้ถือบัตรหลักและผู้ถือบัตรหลักจะเป็นผู้รับผิดชอบชำระหนี้อันเกิดจากบัตรเสริมทั้งหมด

“บัตรประเภทองค์กร” (Corporate) หมายความว่า บัตรเครดิตที่ธนาคารพาณิชย์ออกให้ข้าราชการหรือพนักงานของหน่วยงานราชการ หน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจหรือบริษัทเอกชนซึ่งองค์กรข้างต้นจะเป็นผู้รับผิดชอบชำระหนี้อันเกิดจากการใช้บัตรเครดิตดังกล่าวทั้งหมด

ประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย เรื่อง การกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข สำหรับการประกอบธุรกิจบัตรเครดิตของผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิต ลงวันที่ 4 มีนาคม 2548 ให้คํานิยามว่า

“บัตรหลัก” หมายความว่า บัตรเครดิตที่ผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตออกให้แก่ผู้ถือบัตรหรือผู้บริโภคนที่เป็นผู้มีรายได้หรือฐานะทางการเงินเพียงพอสำหรับการชำระหนี้ตามบัตรเครดิตได้

“บัตรเสริม” หมายความว่า บัตรเครดิตที่ผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตออกให้แก่ผู้ถือบัตรหรือผู้บริโภคนที่ผู้ถือบัตรหลักยินยอมให้ใช้จ่ายเงินภายในวงเงินของผู้ถือบัตรหลัก และผู้ถือบัตรหลักจะเป็นผู้รับผิดชอบชำระหนี้อันเกิดจากบัตรเสริมทั้งหมด

“บัตรประเภทองค์กร” หมายความว่า บัตรเครดิตที่ผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตออกให้ข้าราชการ หรือพนักงาน ของหน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจหรือบริษัทเอกชนซึ่งองค์กรข้างต้นจะเป็นผู้รับผิดชอบชำระหนี้อันเกิดจากการใช้บัตรเครดิตดังกล่าวทั้งหมด

ประกาศกระทรวงการคลัง เรื่องกิจการที่ต้องขออนุญาตตามข้อ 5 แห่งประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 58 ลงวันที่ 11 พฤศจิกายน 2545 ให้คํานิยามว่า “บัตรเครดิต” หมายความว่า บัตรที่ผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตออกให้แก่ผู้บริโภคนตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตกำหนด เพื่อใช้ชำระค่าสินค้า ค่าบริการ หรือค่าอื่นใดแทนการชำระด้วยเงินสดหรือเพื่อใช้เบิกถอนเงินสด ทั้งนี้ ไม่รวมถึงบัตรที่ได้มีการชำระค่าสินค้า ค่าบริการ หรือค่าอื่นใดไว้ล่วงหน้า

บัตรเครดิตให้หมายความรวมถึงบัตรเดบิตด้วย เว้นแต่จะกำหนดเป็นอย่างอื่นในประกาศนี้

ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา เรื่อง ให้ธุรกิจบัตรเครดิตเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา พ.ศ. 2542 ให้นิยามคำว่า “บัตรเครดิต” หมายความว่า บัตรที่ผู้ประกอบธุรกิจออกให้แก่ผู้บริโภคนตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ผู้ประกอบธุรกิจกำหนด เพื่อใช้ชำระค่าสินค้า ค่าบริการ หรือค่าอื่นใดแทนการชำระด้วยเงินสดหรือเพื่อใช้เบิกถอนเงินสด แต่ไม่รวมถึงบัตรที่ได้มีการชำระค่าสินค้า ค่าบริการ หรือค่าอื่นใดไว้ล่วงหน้าแล้ว

4.1.1 วิเคราะห์ความหมายของบัตรเครดิตตามบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

ในประเทศไทยจะเห็นได้ว่าองค์กรต่างๆ ได้ให้ความหมายของบัตรเครดิตในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน กล่าวคือ เป็นบัตรที่ผู้ประกอบการได้ออกให้แก่ลูกค้าเพื่อใช้ชำระค่าสินค้า ค่าบริการ หรือค่าอื่นใดแทนการชำระด้วยเงินสด หรือเพื่อใช้เบิกถอนเงินสด แต่ไม่รวมถึงบัตรที่ได้มีการชำระค่าสินค้า ค่าบริการ หรือค่าอื่นใดล่วงหน้า

โดยเฉพาะความหมายของบัตรเครดิตที่ออกโดยธนาคาร ได้มีประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย เรื่อง การกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการประกอบธุรกิจบัตรเครดิตของธนาคารพาณิชย์ ให้ค่านิยามความหมายของบัตรเครดิตว่า “บัตรเครดิต” หมายความว่า บัตรที่ธนาคารพาณิชย์ออกให้แก่ผู้ถือบัตรหรือผู้บริโภคตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ธนาคารพาณิชย์กำหนด เพื่อใช้ชำระค่าสินค้า ค่าบริการ หรือค่าอื่นใดแทนการชำระด้วยเงินสดหรือเพื่อใช้เบิกถอนเงินสด ทั้งนี้ ไม่รวมถึงบัตรที่ได้มีการชำระค่าสินค้า ค่าบริการ หรือค่าอื่นใดไว้ล่วงหน้า

แต่ความหมายของบัตรเครดิตที่ออกโดยองค์กรต่างๆ นั้น ถึงแม้จะให้ความหมายของบัตรเครดิตที่ใกล้เคียงกันก็ตาม แต่ก็ยังไม่มีความหมายเฉพาะโดยตรงเนื่องจากประเทศไทยยังไม่มีพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจบัตรเครดิตออกมาบังคับใช้ จึงทำให้หน่วยงานแต่ละองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการประกอบธุรกิจบัตรเครดิต ต้องมีการให้ค่านิยามความหมายของบัตรเครดิตตามแต่ละองค์กรจะได้นิยามขึ้น ซึ่งองค์กรต่างๆ ได้กำหนดความหมายของบัตรเครดิตเพื่อให้มีผลบังคับใช้ภายใต้กฎหมายที่ออกโดยองค์กรนั่นเอง เช่น พระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจข้อมูลบัตรเครดิต พ.ศ. 2545 ประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย เรื่อง การกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการประกอบธุรกิจบัตรเครดิตของธนาคารพาณิชย์ ประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย เรื่อง การกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการประกอบธุรกิจบัตรเครดิตสำหรับผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิต ประกาศกระทรวงการคลัง เรื่อง กิจการที่ต้องขออนุญาตตามข้อ 5 แห่งประกาศของคณะปฏิวัติ ฉบับที่ 58 ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา เรื่อง ให้ธุรกิจบัตรเครดิตเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา พ.ศ. 2542 เป็นต้น ซึ่งองค์กรเหล่านี้กำหนดความหมายของบัตรเครดิตออกมาในความหมายที่คล้ายคลึงกันหรือในบางกรณีก็มีความแตกต่างกันออกไป จึงทำให้เกิดความสงสัยถึงความหมายที่แท้จริงของบัตรเครดิตว่าแท้จริงแล้วมีความหมายว่าอย่างไร และเมื่อมีกรณีพิพาทเกิดขึ้นจะตีความหมายของบัตรเครดิตไปในแนวทางใด

4.1.2 วิเคราะห์ความหมายของบัตรเครดิตตามกฎหมายต่างประเทศ

สำหรับในประเทศสหรัฐอเมริกา นั้น ได้มีการให้ความหมายของบัตรเครดิตไว้โดยชัดเจนตามกฎหมายว่าด้วยการเปิดเผยข้อมูลในการกู้ยืมเงิน (Truth in Lending Act) มาตรา 1602 (k) ได้ให้ค่านิยามของคำว่า “บัตรเครดิต” ว่าหมายถึง บัตร แผ่น โลหะ คุปอง หรือเครื่องมือทางสินเชื่่อื่น

ที่มีอยู่เพื่อวัตถุประสงค์ในการได้มาซึ่งเงิน ทรัพย์สิน แรงงาน หรือบริการโดยสินเชื่อ ซึ่งตามกฎหมายว่าด้วยการเปิดเผยข้อมูลในการกู้ยืมเงิน (Truth in Lending Act) ได้แบ่งธุรกรรมการให้สินเชื่อออกเป็น 2 ประเภท คือ Open-End Credit และ Other Than Open-End Credit (Close-End Credit) โดยในมาตรา 1602 (f) ของกฎหมายว่าด้วยการเปิดเผยข้อมูลในการกู้ยืมเงิน (Truth in Lending Act) ได้ให้ความหมายของสินเชื่อแบบเปิด (Open-End Credit) ไว้ว่าเป็นการให้สินเชื่อโดยผ่านบัตรเครดิตที่มีลักษณะหมุนเวียน (Revolving Credit) โดยมีการกำหนดเงื่อนไขไว้สำหรับธุรกรรมนั้น รวมทั้งค่าธรรมเนียมทางการเงิน (Finance Charge) ที่อาจคำนวณจากยอดค้างชำระในช่วงระยะเวลาหนึ่ง และผู้บริโภคสามารถตัดสินใจในการเลือกชำระเงินว่าจะผ่อนชำระเป็นงวดหรือชำระเต็มตามจำนวนก็ได้ ในกรณีที่มีการผิดนัดไม่ชำระหนี้จะอยู่ภายใต้กฎหมายที่ควบคุมอัตราดอกเบี้ยซึ่งจะแตกต่างกันไปภายใต้กฎหมายของแต่ละมลรัฐ โดยกฎหมายจะกำหนดเพดานอัตราดอกเบี้ยที่สามารถเรียกเก็บเงินจากลูกหนี้ได้ เพื่อควบคุมไม่ให้มีการเรียกเก็บดอกเบี้ยสูงเกินสมควร

แต่สำหรับในประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสนั้น ไม่มีการให้ความหมายหรือคำนิยามของคำว่า “บัตรเครดิต” ไว้อย่างชัดเจนเหมือนประเทศสหรัฐอเมริกา แต่จะเรียกบัตรเครดิตปะปนกันระหว่าง “บัตรเครดิต” (Carte de Crédit) กับ “บัตรจ่ายเงิน” (Carte de Paiement) ซึ่งในทางกฎหมายนั้น รัฐกฤษฎีกา ลงวันที่ 30 ตุลาคม ค.ศ. 1935 ได้กล่าวถึงบัตรธนาคาร 2 ประเภท คือ (1) บัตรจ่ายเงิน (Carte de Paiement) และ (2) บัตรถอนเงิน (Carte de Retrait) ซึ่งต่อมารัฐกฤษฎีกาดังกล่าวได้ถูกแก้ไขเพิ่มเติมอีกหลายครั้ง จนกระทั่งประมวลกฎหมายเงินตราและการเงิน (Code Monétaire Et Financier) ได้บัญญัติถึงบัตรสองประเภทนี้ไว้ในมาตรา L.132-1 โดยบัญญัติว่า “บัตรจ่ายเงิน หมายความว่า บัตรทุกชนิดที่ผู้ถือบัตรสามารถใช้โอนได้ และเป็นบัตรที่ออกโดยสถาบันการเงินหรือโดยสถาบันหรือหน่วยงานตามที่กำหนดไว้ในมาตรา L.518-1” และ “บัตรถอนเงิน หมายความว่า บัตรทุกชนิดที่ผู้ถือบัตรสามารถใช้ถอนเงินได้แต่เพียงอย่างเดียว และเป็นบัตรที่ออกโดยสถาบันการเงินหรือโดยสถาบันหรือหน่วยงานตามที่กำหนดไว้ในมาตรา L.518-1”

บัตรทั้งสองชนิดนี้มีความแตกต่างกัน คือ บัตรถอนเงินใช้ในการถอนเงินเท่านั้น แต่บัตรจ่ายเงินนอกจากจะใช้ในการถอนเงินจากเครื่องถอนเงินอัตโนมัติของธนาคารหรือของเครือข่ายแล้ว ยังสามารถใช้ในการชำระค่าสินค้าและบริการแก่ร้านค้าที่ได้ทำสัญญากับธนาคารหรือเครือข่ายได้อีก บัตรทั้งสองประเภทอาจเป็นบัตรเครดิตโดยแท้ กล่าวคือ ใช้สำหรับถอนเงินหรือชำระค่าสินค้าและบริการ โดยที่ผู้ถือบัตรมิได้มีเงินอยู่ในบัญชี และรวมถึงบัตรเครดิตซึ่งเป็นที่ผู้ถือบัตรต้องมีเงินอยู่ในบัญชีด้วย

4.1.3 วิเคราะห์ร่างพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจบัตรเครดิต พ.ศ. ... (เสนอร่างโดยกระทรวงการคลัง พ.ศ. 2555)

จากการศึกษาร่างพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจบัตรเครดิต พ.ศ. ... ได้มีการร่างนิยามความหมายของคำว่า “บัตรเครดิต” ขึ้นในมาตรา 3 โดยบัญญัติว่า

มาตรา 3 ในพระราชบัญญัตินี้

“บัตรเครดิต” หมายความว่า บัตร เอกสาร วัตถุ ตัวเลข ตัวอักษร รหัส สัญลักษณ์ ข้อมูล หรือเครื่องหมายใด ซึ่งผู้ประกอบธุรกิจออกให้แก่ผู้ถือบัตร โดยบันทึกข้อมูลเครดิตหรือรหัสบัตรเครดิตไว้ด้วยกรรมวิธีเชิงกล หรือวิธีการอย่างอื่นให้ปรากฏความหมายด้วยอักษร ตัวเลข รหัส หรือสัญลักษณ์อื่นใด ทั้งที่สามารถมองเห็นและมองไม่เห็นด้วยตาเปล่าเพื่อให้ผู้ถือบัตรนำไปใช้ชำระราคาสินค้า ค่าบริการ หรือค่าอื่นใดแทนการชำระด้วยเงินสดหรือเพื่อใช้เบิกถอนเงินสด ทั้งนี้จะมีการกำหนดระยะเวลาการใช้บัตรไว้ด้วยหรือไม่ก็ตาม

บัตรเครดิตให้หมายความรวมถึงบัตรเดบิตด้วย เว้นแต่จะกำหนดเป็นอย่างอื่นในพระราชบัญญัตินี้

จากการศึกษาวิเคราะห์ร่างพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจ พ.ศ. ... พบว่าร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้มีการให้ความหมายของบัตรเครดิตไว้ค่อนข้างชัดเจน เนื่องจากได้มีการกล่าวครอบคลุมในส่วนของตัวบัตรเครดิตว่าให้รวมถึงเอกสาร วัตถุ ตัวเลข ตัวอักษร รหัส สัญลักษณ์ ข้อมูล หรือเครื่องหมายใด ซึ่งผู้ประกอบธุรกิจออกให้แก่ผู้ถือบัตร โดยบันทึกข้อมูลเครดิตหรือรหัสบัตรเครดิตไว้ด้วยกรรมวิธีเชิงกล หรือวิธีการอย่างอื่นให้ปรากฏความหมายด้วยอักษร ตัวเลข รหัส หรือสัญลักษณ์อื่นใด ทั้งที่สามารถมองเห็นและมองไม่เห็นด้วยตาเปล่าด้วย เพื่อให้ผู้ถือบัตรนำไปใช้ชำระราคาสินค้า ค่าบริการ หรือค่าอื่นใดแทนการชำระด้วยเงินสดหรือเพื่อใช้เบิกถอนเงินสด โดยจะกำหนดระยะเวลาการใช้บัตรไว้หรือไม่ก็ตาม ซึ่งการบัญญัติความหมายตามร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ทำให้เกิดความชัดเจนและการตีความที่เป็นไปในแนวทางเดียวกันเมื่อมีกรณีปัญหาที่จะต้องมีการตีความเกี่ยวกับความหมายของบัตรเครดิต

4.2 ปัญหาคุณสมบัติของผู้บริโภคในสัญญาบัตรเครดิตและเงื่อนไขในสัญญาบัตรเครดิต

ในการประกอบธุรกิจบัตรเครดิตนั้น คุณสมบัติของผู้ถือบัตรเครดิตหรือผู้บริโภคถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมาก เนื่องจากสัญญาบัตรเครดิตเป็นสัญญาที่เกิดจากความไว้วางใจในตัวบุคคล และการใช้บัตรเครดิตนั้นคือการให้สินเชื่อซึ่งเปรียบเสมือนเป็นการนำเงินในอนาคตมาใช้ก่อน ดังนั้นผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตที่เป็นธนาคารพาณิชย์และผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตที่ไม่ใช่ธนาคาร

พาณิชย์จำเป็นต้องมีการคัดสรรและกำหนดคุณสมบัติของผู้ถือบัตรที่จะเข้าใช้บัตรเครดิตให้ดีเสียก่อน และเงื่อนไขในสัญญาบัตรเครดิตก็เป็นสิ่งที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่ผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตจะต้องให้ความสำคัญ เนื่องจากเงื่อนไขในสัญญาดังกล่าวจะเป็นตัวกำหนดขอบเขตแนวทางปฏิบัติระหว่างคู่สัญญาในสัญญาบัตรเครดิต ซึ่งในปัจจุบันอัตราการใช้บัตรเครดิตมีปริมาณที่เพิ่มสูงขึ้นเป็นจำนวนมาก

4.2.1 วิเคราะห์ปัญหาคุณสมบัติของผู้บริโภคในสัญญาบัตรเครดิต

ในประเทศไทยหลักเกณฑ์ในการกำหนดคุณสมบัติของผู้ถือบัตรในสัญญาบัตรเครดิตแบ่งออกได้เป็น 2 กรณี คือ

4.2.1.1 ประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยเรื่องการกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการประกอบธุรกิจบัตรเครดิตของธนาคารพาณิชย์

ประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยเรื่องการกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการประกอบธุรกิจบัตรเครดิตของธนาคารพาณิชย์ ได้กำหนดหลักเกณฑ์คุณสมบัติของผู้ถือบัตรเครดิตไว้ โดยธนาคารพาณิชย์ต้องพิจารณาคุณสมบัติของผู้ถือบัตรเครดิตตามเอกสารประกอบใบสมัครการขอมีบัตรเครดิตของลูกค้า ซึ่งห้ามมิให้ธนาคารพาณิชย์ทำการออกบัตรเครดิตให้แก่ลูกค้าโดยมิได้รับการร้องขอจากลูกค้าก่อน (Pre-Approved)

โดยคุณสมบัติของผู้ถือบัตรเครดิตมีดังนี้

1) กรณีผู้ถือบัตรหลัก

ธนาคารพาณิชย์จะออกบัตรหลักให้แก่ผู้ถือบัตรหรือผู้บริโภคได้ เมื่อผู้ถือบัตรหรือผู้บริโภคมีคุณสมบัติเข้าเงื่อนไขข้อใดข้อหนึ่ง ดังนี้

(1) มีรายได้จากแหล่งที่มาต่างๆรวมกันไม่ต่ำกว่า 15,000 บาทต่อเดือน หรือไม่ต่ำกว่า 180,000 บาทต่อปี โดยต้องแสดงหลักฐานที่แน่ชัดเกี่ยวกับแหล่งที่มาของรายได้

(2) เป็นผู้ที่มีรายได้หรือเคยมีรายได้จากการทำมาหาได้ของตนเอง โดยพิจารณาจากกระแสเงินสดหมุนเวียนในบัญชีเงินฝาก ซึ่งฝากไว้กับสถาบันการเงินที่สามารถรับฝากเงินจากประชาชนได้ตามกฎหมาย ย้อนหลังเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 6 เดือน โดยอย่างน้อยจะต้องมีกระแสเงินสดเข้าเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 15,000 บาทต่อเดือน ซึ่งธนาคารพาณิชย์พิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นผู้มีฐานะทางการเงินเพียงพอที่จะชำระเงินตามบัตรเครดิตได้

(3) มีเงินฝากที่ธนาคารพาณิชย์ หรือตราสารแสดงสิทธิในหน้าที่ออกโดยธนาคารพาณิชย์ หน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจที่มีกฎหมายเฉพาะจัดตั้งขึ้น เป็นหลักประกันเต็มวงเงินของบัตรเครดิตที่อนุมัติ

(4) มีเงินฝากประจำที่ธนาคารพาณิชย์ใดๆ ไม่น้อยกว่า 500,000 บาท เป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 6 เดือน

(5) มีเงินฝากประจำ หรือเงินฝากออมทรัพย์ที่ธนาคารพาณิชย์ใดๆ หรือลงทุนในตราสารแสดงสิทธิในหนี้ หรือลงทุนในกองทุนรวม อย่างใดอย่างหนึ่งหรือรวมกัน ไม่น้อยกว่า 1,000,000 บาท เป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 6 เดือน

2) กรณีผู้ถือบัตรเสริม

ธนาคารพาณิชย์อาจออกบัตรเสริมให้กับผู้ที่ไม่มีความสัมพันธ์ตามข้อ 1) (1) ถึง (5) ข้างต้น หรือผู้ที่ไม่มียาได้ประจำได้ ภายใต้สัญญาที่ทำกับผู้ถือบัตรหลัก โดยวงเงินการใช้จ่ายของผู้ถือบัตรเสริมต้องอยู่ในวงเงินของผู้ถือบัตรหลักเท่านั้น และผู้ถือบัตรหลักจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบชำระหนี้อันเกิดจากบัตรเสริมทั้งหมด

3) กรณีบัตรประเภทองค์กร (Corporate Card)

ธนาคารพาณิชย์ต้องพิจารณาถึงความมั่นคงและฐานะทางการเงินขององค์กรหรือบริษัทผู้ยื่นขอมียบัตร โดยไม่จำเป็นต้องตรวจสอบคุณสมบัติผู้ถือบัตรในนามองค์กรหรือบริษัทดังกล่าวเป็นรายบุคคล

4) กรณีผู้ถือบัตรรายเก่า

ธนาคารพาณิชย์จะต่ออายุบัตรเครดิตให้แก่ผู้ถือบัตรรายเก่าก่อนวันที่ 1 เมษายน 2547 ที่มีรายได้จากแหล่งที่มาต่างๆ รวมกันต่ำกว่า 15,000 บาทต่อเดือน หรือต่ำกว่า 180,000 บาทต่อปีได้ หากผู้ถือบัตรรายเก่ามีประวัติการชำระหนี้ที่ดีต่อเนื่องกัน โดยในรอบ 1 ปี ย้อนหลัง ไม่เคยผิดนัดชำระหนี้เกิน 2 ครั้ง แต่ละครั้งไม่เกิน 30 วัน

4.2.1.2 ประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยเรื่องการกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการประกอบธุรกิจบัตรเครดิตสำหรับผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตที่มีใช้ธนาคารพาณิชย์

ประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยเรื่องการกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการประกอบธุรกิจบัตรเครดิตสำหรับผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตที่มีใช้ธนาคารพาณิชย์ได้กำหนดหลักเกณฑ์คุณสมบัติของผู้ถือบัตรเครดิตไว้ใกล้เคียงกับประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยเรื่องการกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขในการประกอบธุรกิจบัตรเครดิตของธนาคารพาณิชย์ ดังนี้

คุณสมบัติของผู้ถือบัตรเครดิต

1) กรณีผู้ถือบัตรหลัก

ผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตจะออกบัตรหลักให้แก่ผู้ถือบัตรหรือผู้บริโภคดี เมื่อผู้ถือบัตรหรือผู้บริโภคมียคุณสมบัติเข้าเงื่อนไขข้อใดข้อหนึ่ง ดังนี้

(1) มีรายได้จากแหล่งที่มาต่างๆ รวมกันไม่ต่ำกว่า 15,000 บาทต่อเดือน หรือไม่ต่ำกว่า 180,000 บาทต่อปี โดยต้องแสดงหลักฐานที่แน่ชัดเกี่ยวกับแหล่งที่มาของรายได้

(2) เป็นผู้มีรายได้หรือเคยมีรายได้จากการทำมาหาได้ของตนเอง โดยพิจารณาจากกระแสเงินสดหมุนเวียนในบัญชีเงินฝาก ซึ่งฝากไว้กับสถาบันการเงินที่สามารถรับฝากเงินจากประชาชนได้ตามกฎหมาย ย้อนหลังเป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 6 เดือน โดยอย่างน้อยจะต้องมีกระแสเงินสดเข้าเฉลี่ยไม่ต่ำกว่า 15,000 บาทต่อเดือน และผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตพิจารณาแล้วเห็นว่าเป็นผู้มีฐานะทางการเงินเพียงพอสำหรับการชำระหนี้ตามบัตรเครดิตได้

(3) มีเงินฝากที่ธนาคารพาณิชย์ หรือตราสารแสดงสิทธิในหนี้ที่ออกโดยธนาคารพาณิชย์ หน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจที่มีกฎหมายเฉพาะจัดตั้งขึ้น เป็นหลักประกันเต็มวงเงินของบัตรเครดิตที่อนุมัติ

ทั้งนี้ ผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตต้องพิจารณาคูณสมบัติของผู้ถือบัตรเครดิตตามเอกสารประกอบใบสมัครการขอมีบัตรเครดิตของลูกค้า โดยห้ามมิให้ผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตทำการออกบัตรเครดิตให้แก่ลูกค้า โดยมิได้รับการร้องขอจากลูกค้าก่อน (Pre-Approved)

2) กรณีผู้ถือบัตรเสริม

ผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตอาจออกบัตรเสริมให้กับผู้ที่ไม่มีความสมบัติตามข้อ 1) (1) ถึง (3) ข้างต้น หรือผู้ที่ไม่มียาได้ประจำได้ ภายใต้สัญญาที่ทำกับผู้ถือบัตรหลัก โดยวงเงินการใช้จ่ายของผู้ถือบัตรเสริมต้องอยู่ในวงเงินของผู้ถือบัตรหลักเท่านั้น และผู้ถือบัตรหลักจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบชำระหนี้อันเกิดจากบัตรเสริมทั้งหมด

3) กรณีบัตรประเภทองค์กร (Corporate Card)

ผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตต้องพิจารณาฐานะทางการเงินขององค์กรผู้ยื่นขอสมัคร โดยไม่จำเป็นต้องตรวจสอบคุณสมบัติผู้ถือบัตรในนามองค์กรหรือบริษัทดังกล่าวเป็นรายบุคคล

4) กรณีผู้ถือบัตรรายเก่า

ผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตจะต่ออายุบัตรเครดิตให้แก่ผู้ถือบัตรรายเก่าก่อนวันที่ 1 เมษายน 2547 ที่มีรายได้จากแหล่งที่มาต่างๆรวมกันต่ำกว่า 15,000 บาทต่อเดือน หรือต่ำกว่า 180,000 บาทต่อปีได้ หากผู้ถือบัตรรายเก่ามีประวัติการชำระหนี้ที่ดีต่อเนื่องกัน โดยในรอบ 1 ปี ย้อนหลัง ไม่เคยผิดนัดชำระหนี้เกิน 2 ครั้ง แต่ละครั้งไม่เกิน 30 วัน

ปัจจุบันการดำเนินธุรกิจบัตรเครดิตของผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตที่เป็นธนาคารพาณิชย์และผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตที่ไม่ใช่ธนาคารพาณิชย์มีภาวะการแข่งขันกันอย่างรุนแรง ซึ่งเหตุผลประการสำคัญของการดำเนินธุรกิจบัตรเครดิตที่ประสบปัญหาในประเทศไทย

ประการหนึ่งก็คือ กระบวนการพิจารณาอนุมัติบัตรเครดิตให้แก่ผู้ถือบัตรง่ายขึ้นไป ซึ่งทำให้กระบวนการพิจารณากลับกรองคุณสมบัติของผู้ถือบัตรไม่ได้คำนึงถึงคุณภาพและปริมาณเท่าที่ควร แม้ว่าประเทศไทยจะมีประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยเรื่องการกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการประกอบธุรกิจบัตรเครดิตของธนาคารพาณิชย์ และประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยเรื่องการกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการประกอบธุรกิจบัตรเครดิตสำหรับผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตที่มีธนาคารพาณิชย์ กำหนดหลักเกณฑ์คุณสมบัติของผู้ถือบัตรเครดิตไว้แล้วก็ตาม แต่เนื่องจากทางธนาคารแห่งประเทศไทยได้มีการผ่อนเกณฑ์เงื่อนไขการทำบัตรเครดิตลง โดยได้ให้แต่ละธนาคารกำหนดคุณสมบัติและเงื่อนไขของการทำบัตรเครดิตได้เอง ทำให้ธนาคารต่างๆ ประกาศลดคุณสมบัติและเงื่อนไขของการทำบัตรเครดิตลง เช่น บัตรเครดิตของธนาคารกรุงไทยลดเกณฑ์อายุของผู้สมัครเป็นสมาชิกบัตรเครดิตเหลือเพียง 20 ปี บัตรเครดิตของธนาคารซีทีแบงก์ลดขอบรายได้ขั้นต่ำของผู้สมัครเหลือเพียง 10,000 บาท และในบางกรณีแม้ผู้สมัครจะมีรายได้ไม่ถึงเกณฑ์ที่จะสมัครบัตรเครดิตได้ แต่หากมีรายได้อื่นๆ รวมแล้วผ่านเกณฑ์ เช่น ค่าคอมมิชชั่น ค่าครองชีพ ค่าตำแหน่ง ค่าทำงานล่วงเวลา รายได้เหล่านี้บางธนาคารจะนำมารวมคำนวณเป็นรายได้ให้ด้วย บางรายการอาจคิดให้ 50 เปอร์เซ็นต์ บางรายการอาจคิดให้ 100 เปอร์เซ็นต์ ขึ้นอยู่กับหลักเกณฑ์ของแต่ละธนาคาร บัตรเครดิตธนาคารกรุงศรีอยุธยาลดเกณฑ์ระยะเวลาอายุการทำงานเริ่มต้นของผู้ถือบัตรที่ได้รับเงินเดือนประจำเหลือเพียง 4 เดือน บัตรเครดิตธนาคารซีทีแอดวานซ์ ผู้สมัครบัตรเครดิตสามารถสมัครได้โดยไม่ต้องใช้หลักทรัพย์หรือผู้ค้ำประกันแต่อย่างใด เป็นต้น และผู้บริโภคที่ประสงค์จะมีบัตรเครดิตสามารถที่จะเข้าทำสัญญากับผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตได้หลายราย โดยไม่มีการจำกัดปริมาณบัตรเครดิตส่งผลให้ผู้บริโภคบางรายมีบัตรเครดิตจำนวนมาก ซึ่งส่งผลให้ตัวเลขฐานการใช้บัตรเครดิตเพิ่มสูงขึ้นเป็นอย่างมาก โดยในปี พ.ศ. 2554 ที่ผ่านมามีปริมาณการใช้บัตรเครดิตเพิ่มจำนวนสูงขึ้นถึงประมาณ 15.3 ล้านใบต่อปี¹ และเนื่องจากการผ่อนเกณฑ์เงื่อนไขการทำบัตรเครดิตลงทำให้เกิดปัญหาที่ตามมา กล่าวคือ การที่กระบวนการพิจารณาอนุมัติบัตรเครดิตที่ง่ายขึ้นไปของผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตที่เป็นธนาคารพาณิชย์ ทำให้ผู้ถือบัตรที่สมัครเป็นสมาชิกบัตรเครดิตบางรายแม้จะมีคุณสมบัติครบถ้วนตามที่ผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตกำหนดหลักเกณฑ์ไว้ก็ตาม แต่ในสภาพความเป็นจริงผู้ถือบัตรที่ได้รับการอนุมัติบัตรเครดิตดังกล่าวเมื่อมีการใช้จ่ายซื้อสินค้าหรือบริการผ่านบัตรเครดิตแล้วแต่เมื่อถึงกำหนดชำระเงินคืนแก่ผู้ออกบัตรตามการใช้จ่ายผ่านบัตรเครดิต ผู้ถือบัตรกลับไม่มีความสามารถในการที่จะชำระเงินคืนได้ในจำนวนนี้บางรายไม่สามารถรับภาระอัตราดอกเบี้ยที่สูงของการใช้จ่ายผ่านบัตรเครดิตทำให้เกิดภาวะหนี้ท่วมตัวจนกลายเป็นบุคคลที่ขาดความน่าเชื่อถือทางเครดิต และในกรณีที่ผู้ถือบัตร

¹ ธนาคารแห่งประเทศไทย สถิติการใช้บัตรเครดิตประจำปี พ.ศ. 2554.

มีจำนวนการถือบัตรเครดิตหลายใบ เมื่อผู้ถือบัตรไม่มีความสามารถในการชำระเงินคืน ผู้ประกอบการที่เป็นธนาคารพาณิชย์ได้ ย่อมส่งผลกระทบต่อธนาคารมีหนี้เสียเกิดขึ้นเป็นจำนวนมากและส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ

ในประเทศสหรัฐอเมริกาไม่มีการบัญญัติกฎหมายที่ควบคุมการประกอบธุรกิจบัตรเครดิตไว้โดยตรง แต่ในมลรัฐต่างๆของประเทศสหรัฐอเมริกามีการบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวกับบัตรเครดิตแตกต่างกันออกไป เช่น รัฐนิวยอร์ก มีกฎหมายว่าด้วยการใช้บัตรเครดิตและบัตรเดบิต โดยไม่มีอำนาจหรือไม่ชอบด้วยกฎหมาย (New York Law Governing Unauthorized or Improper Use of Credit Card and Debit Cards) หรือในรัฐแคลิฟอร์เนีย ได้บัญญัติกฎหมายควบคุมบัตรเครดิตเป็นส่วนหนึ่งของประมวลกฎหมายแพ่ง (California Civil Code 1747 et Seq.) ซึ่งการกำหนดคุณสมบัติของผู้ถือบัตรในสัญญาบัตรเครดิตก็จะมี ความแตกต่างกันออกไปในแต่ละมลรัฐด้วยเช่นเดียวกัน

4.2.2 วิเคราะห์ร่างพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจบัตรเครดิต พ.ศ. ... (เสนอร่างโดยกระทรวงการคลัง พ.ศ. 2555)

จากการศึกษาร่างพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจบัตรเครดิต พ.ศ. ... ได้มีการร่างกำหนดคุณสมบัติของผู้ถือบัตรไว้ในมาตรา 12 ดังนี้

มาตรา 12 บัญญัติว่า ผู้ประกอบธุรกิจจะออกบัตรเครดิตให้แก่ผู้ถือบัตรได้เมื่อผู้ถือบัตรมีคุณสมบัติ ดังนี้

- (1) มีรายได้ต่อเดือนหรือต่อปีจากแหล่งที่มาต่างๆรวมกัน ไม่ต่ำกว่าจำนวนเงินที่ธนาคารแห่งประเทศไทยประกาศกำหนด โดยต้องแสดงหลักฐานที่น่าเชื่อถือเกี่ยวกับแหล่งที่มาของรายได้
- (2) มีรายได้หรือเคยมีรายได้จากการประกอบอาชีพโดยมีกระแสเงินสดหมุนเวียนในบัญชีเงินฝากในสถาบันการเงินเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด
- (3) มีเงินฝากในบัญชีสถาบันการเงิน หรือมีกรรมสิทธิ์ในตราสารแสดงสิทธิในหนี้ที่ออกโดยสถาบันการเงิน หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจที่มีกฎหมายเฉพาะจัดตั้งขึ้นเป็นหลักประกันเต็มวงเงินของบัตรเครดิตที่อนุมัติตามหลักเกณฑ์ที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด
- (4) มีเงินฝากประจำที่สถาบันการเงิน ไม่น้อยกว่าจำนวนเงินและระยะเวลาที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด
- (5) มีเงินฝากประจำหรือเงินฝากออมทรัพย์ที่สถาบันการเงินหรือมีกรรมสิทธิ์ในตราสารแสดงสิทธิในหนี้ที่ออกโดยสถาบันการเงิน หน่วยงานของรัฐ หรือรัฐวิสาหกิจที่มีกฎหมาย

เฉพาะจัดตั้งขึ้นหรือลงทุนในกองทุนรวมไม่น้อยกว่าจำนวนเงินและระยะเวลาที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด

(6) เงื่อนไขอื่นๆที่ธนาคารแห่งประเทศไทยประกาศกำหนด

จากการวิเคราะห์ร่างพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจบัตรเครดิต พ.ศ. ... มาตรา 12 มีการกำหนดหลักเกณฑ์ของผู้ถือบัตรเครดิตไว้ใกล้เคียงกับประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยเรื่องการกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการประกอบธุรกิจบัตรเครดิตของธนาคารพาณิชย์ และประกาศธนาคารแห่งประเทศไทยเรื่องการกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขในการประกอบธุรกิจบัตรเครดิตสำหรับผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตที่มีใช้ธนาคารพาณิชย์ โดยมีการกำหนดรายได้ขั้นต่ำสำหรับผู้ที่จะเข้าทำสัญญาบัตรเครดิตไม่ต่ำกว่าจำนวนเงินที่ธนาคารแห่งประเทศไทยประกาศกำหนด และต้องมีฐานะทางการเงินที่ค่อนข้างมั่นคง โดยจะต้องมีหลักทรัพย์ต่างๆตามที่กำหนดไว้ในร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ตามมาตรา 12 (1) ถึง (6)

4.2.3 วิเคราะห์ปัญหาเงื่อนไขในสัญญาบัตรเครดิต

การประกอบธุรกิจบัตรเครดิตถือเป็นธุรกิจควบคุมสัญญา ตามประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา พ.ศ. 2542 เพื่อควบคุมความสัมพันธ์ระหว่างคู่สัญญา ข้อตกลงหรือเงื่อนไขในการใช้บัตรเครดิตเป็นสัญญาจำยอม ซึ่งมีลักษณะเป็นการจำกัดความรับผิดชอบของฝ่ายผู้ออกบัตรเครดิตไว้ และฝ่ายผู้ออกบัตรเครดิตเป็นผู้กำหนดข้อสัญญาแต่เพียงฝ่ายเดียวอันเป็นการผลัดภาระในเรื่องความรับผิดชอบให้ตกอยู่กับฝ่ายผู้ถือบัตรเครดิตเป็นผู้รับผิดชอบแต่ฝ่ายเดียว เช่นนี้จึงจำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงที่มาของการกระทำข้อตกลงหรือเงื่อนไขการใช้บัตรเครดิตว่ามีแนวคิดทฤษฎีอะไรที่เข้ามารองรับหรือควบคุมการทำข้อตกลงหรือเงื่อนไขดังกล่าวในสัญญาบัตรเครดิต

4.2.3.1 หลักทั่วไปในการทำสัญญาที่สำคัญและมีอิทธิพลต่อการทำข้อตกลงสำหรับการใช้บัตรเครดิต

(1) หลักเรื่องความศักดิ์สิทธิ์แห่งการแสดงเจตนา ตามหลักการนี้คู่กรณีมีเสรีภาพอย่างเต็มที่ในการทำสัญญา รัฐจะไม่บัญญัติกฎหมายเพื่อไปบังคับการทำสัญญาของเอกชนโดยปล่อยให้เอกชนสามารถวางกฎเกณฑ์ใช้บังคับแก่สัญญาของตน กฎหมายจะยื่นมือเข้าไปเกี่ยวข้องกับเฉพาะกรณี queเห็นสมควรเป็นพิเศษเท่านั้น

(2) หลักเรื่องเสรีภาพในการทำสัญญา หลักการนี้เป็นการให้อิสระแก่บุคคลในการที่จะเปลี่ยนแปลงสิทธิ สำหรับหลักเกณฑ์เรื่องเสรีภาพในการทำสัญญานั้นถือเป็นเพียงนโยบายทางกฎหมายซึ่งแสดงให้เห็นถึงเสรีภาพของบุคคลที่จะเปลี่ยนแปลงสิทธิของเขาตามที่ต้องการ และเป็นหลักที่ให้เสรีภาพอย่างสมบูรณ์แก่คู่สัญญาในการที่จะกำหนดชนิด แบบและเนื้อหาของกิจการซึ่งเขาประสงค์จะตกลงกันและจำกัดขอบเขตของรัฐในการเข้าแทรกแซงการทำสัญญาของคู่กรณีให้

อยู่ในวงจำกัดที่สุด หลักเรื่องเสรีภาพในการทำสัญญาเป็นหลักเกณฑ์ที่นานาประเทศยอมรับและบัญญัติไว้ในกฎหมายที่เกี่ยวกับสัญญา เมื่อได้กระทำลงโดยอิสระด้วยความสมัครใจจากข้อตกลงนั้นและไม่ขัดต่อหลักเรื่องความสงบเรียบร้อยของประชาชน สัญญานั้นย่อมมีผลใช้บังคับได้

เสรีภาพในการกำหนดเงื่อนไขในสัญญา กฎหมายได้ยอมรับรู้ถึงเสรีภาพในกรณีดังกล่าวและให้ความอิสระอย่างเต็มที่แก่คู่สัญญาที่จะแสดงออกถึงความมีเสรีภาพนั้น แต่ปัญหาในทางปฏิบัติไม่ค่อยจะสอดคล้องกับในทางทฤษฎีเท่าใดนัก กล่าวคือ คู่สัญญาซึ่งมีอำนาจในการต่อรองสูงกว่าสามารถที่จะกำหนดเงื่อนไขที่อาจไม่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ของคู่สัญญาอีกฝ่าย เช่น การใช้สัญญามาตรฐานหรือสัญญาสำเร็จรูปที่ระบุเงื่อนไขที่ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้ ซึ่งคู่สัญญาอีกฝ่ายหนึ่งไม่มีเสรีภาพที่จะกำหนดเงื่อนไขในสัญญาและไม่มีเสรีภาพที่จะโต้แย้งเงื่อนไขในสัญญาได้เลยแม้ว่าในทางทฤษฎีเขาจะมีสิทธิก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติเขาต้องยอมรับเงื่อนไขนั้นทั้งหมด

โดยปกติแล้วหากเป็นสัญญามาตรฐานหรือสัญญาสำเร็จรูปที่ได้กระทำโดยคู่สัญญาที่มีอำนาจในการต่อรองเท่าเทียมกันแล้ว ก็ไม่มีเหตุผลที่ศาลหรือรัฐจะเข้าแทรกแซงการทำสัญญาดังกล่าว แต่หากคู่สัญญาฝ่ายที่มีอำนาจต่อรองสูงกว่าใช้สัญญามาตรฐานหรือสัญญาสำเร็จรูปเพื่อเป็นเครื่องมือในการกำหนดข้อสัญญาอันไม่เป็นธรรมแก่ประชาชนผู้บริโภคที่ไม่มีอำนาจในการต่อรองซึ่งอาจจะไม่รู้ว่ามีข้อยกเว้นหรือจำกัดความรับผิดชอบดังกล่าว ในกรณีนี้ศาลหรือรัฐควรที่จะเข้าแทรกแซงการทำสัญญาดังกล่าวของคู่กรณีโดยอาศัยหลักกฎหมายและเครื่องมือที่จะเปิดช่องให้ศาลหรือรัฐเข้าแทรกแซงได้ เพราะหากปล่อยให้คู่สัญญาที่มีอำนาจต่อรองสูงกว่าแสวงหาประโยชน์อันไม่เป็นธรรมจากข้อยกเว้นหรือข้อจำกัดความรับผิดชอบจะทำให้ประชาชนผู้บริโภคที่มีอำนาจต่อรองน้อยกว่าได้รับความเสียหายได้

4.2.3.2 การควบคุมข้อตกลงและเงื่อนไขในสัญญาบัตรเครดิตโดยกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค

1) ข้อสัญญาและเงื่อนไขที่ต้องมีอยู่ในสัญญา² ได้แก่

(1) ข้อสัญญากำหนดระยะเวลาให้ผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตต้องแจ้งให้ผู้บริโภคทราบล่วงหน้าเป็นเวลาไม่น้อยกว่า 30 วัน หากผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตจะเปลี่ยนแปลงเงื่อนไขการใช้บัตรเครดิต อัตราดอกเบี้ย รวมทั้งหลักเกณฑ์การใช้บัตรเครดิตในกรณีเร่งด่วนก็สามารถร่นระยะเวลาการแจ้งลงมาได้แต่ต้องไม่น้อยกว่า 7 วันและข้อกำหนดดังกล่าวก็ต้องกำหนดไว้ในสัญญาด้วย

² ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา เรื่อง ให้ธุรกิจบัตรเครดิตเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา พ.ศ. 2542. ข้อ 3.

(2) ข้อสัญญาที่กำหนดให้ผู้บริโภคมีสิทธิบอกเลิกสัญญาบัตรเครดิตเมื่อใดก็ได้ และได้รับค่าธรรมเนียมคืนตามส่วนของระยะเวลาที่เหลือ

(3) ข้อสัญญาที่กำหนดให้ผู้บริโภคมีสิทธิขอระงับการใช้บัตรเครดิตชั่วคราวทางโทรศัพท์หรือโดยเครื่องมือสื่อสารอื่น และผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตต้องระงับการให้บริการทันที โดยผู้บริโภคไม่ต้องรับผิดชอบในภาระหนี้ที่เกิดขึ้นภายหลังการแจ้ง

(4) ข้อสัญญาซึ่งระบุเหตุของการยกเลิกสัญญาบัตรเครดิตข้อใดข้อหนึ่งหรือทั้งหมด หรือการพักใช้บัตรเครดิตชั่วคราว

(5) ข้อสัญญาที่กำหนดให้ผู้บริโภคมีสิทธิได้รับแจ้งรายการใช้บัตรล่วงหน้าก่อนวันครบกำหนดชำระหนี้เป็นระยะเวลาไม่น้อยกว่า 10 วัน

(6) หากในสัญญา มีข้อสัญญาที่ให้สิทธิผู้บริโภคที่จะสั่งซื้อสินค้าหรือบริการ โดยชำระค่าสินค้าหรือบริการโดยการแจ้งหมายเลขบัตรเครดิต เพื่อให้ผู้ขายสินค้าหรือผู้ให้บริการเรียกเก็บเงินจากผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิต ข้อสัญญาดังกล่าวต้องกำหนดเนื้อหา ดังนี้

ก. ผู้บริโภคทักท้วงว่าไม่ได้เป็นผู้สั่งซื้อสินค้าหรือบริการ ผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตจะระงับการเก็บเงินจากผู้บริโภค หรือหากเก็บเงินไปแล้วก็ต้องส่งคืนทันที เว้นแต่ผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตจะพิสูจน์ได้ว่าภาระหนี้ที่เกิดขึ้นเป็นการกระทำของผู้บริโภคเองและใช้สิทธิการเรียกคืนจากผู้บริโภคภายหลัง

ข. ถ้าผู้บริโภคไม่ได้รับสินค้า ไม่ได้รับบริการ หรือได้รับแต่ไม่ตรงตามกำหนดเวลา หรือไม่ครบถ้วน หรือชำรุดบกพร่อง หรือไม่ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ ผู้บริโภคขอยกเลิกการสั่งซื้อสินค้าหรือบริการได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด ในกรณีนี้ผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตจะต้องระงับการเรียกเก็บเงินจากผู้บริโภคหรือต้องคืนหากได้เก็บเงินไปแล้ว

(7) สิทธิที่จะขอให้ผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตส่งใบแจ้งรายการการใช้บัตรที่ทำให้เกิดสิทธิในการทักท้วงดังนี้

ก. ผู้บริโภคมีสิทธิทักท้วงภายใน 30 วัน นับแต่วันที่ได้รับใบแจ้งรายการใช้บัตร

ข. เมื่อพ้นกำหนดระยะเวลา 10 วันแล้ว ผู้บริโภคก็ยังมีสิทธิทักท้วงได้หากพิสูจน์ได้ว่าไม่ได้เป็นความผิดหรือความบกพร่องของผู้บริโภคเอง แต่ต้องทักท้วงภายในระยะเวลาไม่เกิน 60 วัน

2) ข้อสัญญาที่ห้ามมีในสัญญา³ ได้แก่

(1) ข้อสัญญาที่กำหนดให้ผู้บริโภคต้องผูกพันตามหลักเกณฑ์ของผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิต โดยไม่ได้รับแจ้งล่วงหน้า

³ ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา เรื่อง ให้ธุรกิจบัตรเครดิตเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา พ.ศ. 2542 . ข้อ 4.

(2) ข้อสัญญายกเว้นหรือจำกัดความรับผิดของผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิต

(3) ข้อสัญญาที่ให้ผู้บริโภคต้องรับผิดชอบค่าใช้จ่ายจากการใช้บัตรเครดิต โดยที่ไม่ได้เป็นความผิดของผู้บริโภค

(4) ข้อสัญญาที่ให้สิทธิผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตเรียกบัตรเครดิตคืนจากผู้บริโภคหรือยกเลิกเมื่อใดก็ได้ โดยไม่ต้องแสดงเหตุหรือแจ้งให้ผู้บริโภคทราบล่วงหน้า

(5) ข้อสัญญาที่ให้ผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตจ่ายเงินให้แก่ผู้ขายสินค้าหรือผู้ให้บริการแทนผู้บริโภค โดยไม่ให้ผู้บริโภคสามารถยกเหตุใดๆ มากว่าอ้างปฏิเสธความรับผิดได้

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จะขอกล่าวถึงปัญหาเงื่อนไขที่กำหนดในสัญญาบัตรเครดิตที่กำหนดให้ผู้รับบัตรเครดิตสามารถเพิ่มราคาสินค้าหรือค่าบริการจากราคาสินค้าหรือค่าบริการอันเนื่องมาจากการใช้บัตรเครดิตได้

การใช้บัตรเครดิตเพื่อชำระราคาสินค้าหรือค่าบริการจากร้านค้าหรือสถานบริการผู้รับบัตรเครดิต โดยผู้ออกบัตรเครดิตได้กำหนดข้อสัญญาไว้ว่าให้ผู้รับบัตรเครดิตเพิ่มราคาสินค้าหรือค่าบริการจากราคาสินค้าหรือค่าบริการอันเนื่องมาจากการใช้บัตรเครดิตได้นั้น เมื่อพิจารณาจากประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาดังกล่าวมาแล้วจะเห็นได้ว่าลักษณะของข้อตกลงหรือเงื่อนไขในสัญญาบัตรเครดิตระหว่างผู้ออกบัตรเครดิตกับผู้บริโภคไม่ขัดต่อประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญาเรื่องให้ธุรกิจบัตรเครดิตเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา พ.ศ. 2542 ที่กำหนดในส่วนของข้อสัญญาที่ห้ามมิในสัญญา และไม่มีลักษณะเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 150⁴ ด้วย ทั้งนี้เพราะการที่ผู้ออกบัตรเครดิตได้กำหนดข้อตกลงหรือเงื่อนไขดังกล่าวไว้ก็เพื่อที่จะได้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากร้านค้าหรือผู้รับบัตรเครดิตซึ่งถือว่าเป็นผลประโยชน์ในทางการค้าโดยปกติซึ่งผู้ออกบัตรสามารถกระทำได้ ซึ่งหากไม่มีข้อตกลงหรือเงื่อนไขดังกล่าวแล้วร้านค้าหรือผู้รับบัตรก็จะตอบแทนผลประโยชน์ให้กับผู้ออกบัตรน้อยเนื่องจากร้านค้าหรือผู้รับบัตรจะต้องมีค่าใช้จ่ายในการบริการต่างๆ เกี่ยวกับการที่ผู้บริโภคใช้บัตรเครดิตซื้อสินค้าหรือบริการต่างๆ แทนเงินสด ดังนั้นข้อตกลงหรือเงื่อนไขดังกล่าวระหว่างผู้ออกบัตรและผู้บริโภคจึงไม่มีลักษณะเป็นข้อสัญญายกเว้นหรือจำกัดความรับผิดของผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิต จึงมีผลสมบูรณ์และบังคับได้ตามกฎหมาย

⁴ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 150 บัญญัติว่า “การใดมีวัตถุประสงค์เป็นการต้องห้ามชัดแจ้งโดยกฎหมาย เป็นการพันวิสัย หรือเป็นการขัดต่อความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน การนั้นเป็นโมฆะ”.

การควบคุมข้อตกลงตามกฎหมายของต่างประเทศนั้น ในประเทศสหรัฐอเมริกา กฎหมายเกี่ยวกับการประกอบธุรกิจบัตรเครดิตกำหนดห้ามการมีข้อตกลงหรือผูกพันในกรณีดังกล่าวโดยบัญญัติไว้ในกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค (Consumer Credit Protection Act) ซึ่งมีการตราขึ้นเพื่อควบคุมธุรกิจสินเชื่อผู้บริโภค กำหนดให้ผู้ให้สินเชื่อต้องเปิดเผยเงื่อนไขการให้สินเชื่อให้ผู้บริโภคทราบ และในกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคยังประกอบไปด้วยกฎหมายว่าด้วยการแจ้งหนี้ที่เป็นธรรม (Fair Credit Billing Act) ซึ่งเป็นกฎหมายที่แก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายว่าด้วยการเปิดเผยข้อมูลในการกู้ยืมเงิน (Truth in Lending Act) ในส่วนที่เกี่ยวกับการแจ้งหนี้ เพื่อให้เกิดความเป็นธรรมแก่ผู้บริโภค กฎหมายนี้ใช้บังคับกับการให้สินเชื่อแบบเปิด โดยกำหนดวิธีดำเนินการในการโต้แย้งการแจ้งหนี้ผิดพลาดของผู้บริโภคและผู้ให้สินเชื่อ ตลอดจนการเยียวยาความเสียหายในกรณีที่ผู้ให้สินเชื่อไม่ปฏิบัติตามหรือฝ่าฝืนหลักเกณฑ์ที่กฎหมายกำหนด และในกรณีที่เกี่ยวกับบัตรเครดิต กฎหมายนี้มีบทบัญญัติที่กำหนดให้ผู้ขายจะต้องแจ้งให้ผู้ออกบัตรเครดิตทราบถึงการคืนสินค้าหรือการไม่คิดค่าบริการจากผู้บริโภคเพื่อที่ออกบัตรจะได้ทำการหักจำนวนเงินตามที่แจ้งออกจากบัญชีผู้บริโภค และกำหนดห้ามไม่ให้ผู้ออกบัตรห้ามผู้ขายเสนอส่วนลดแก่ผู้ถือบัตรเพื่อจูงใจให้ผู้ถือบัตรชำระราคาสินค้าหรือบริการเป็นเงินสด เช็คหรือวิธีการอื่นที่คล้ายคลึงแทนที่จะใช้บัตรเครดิต และกำหนดห้ามผู้ออกบัตรเรียกร้องให้ผู้ขายเปิดบัญชีหรือใช้บริการอื่นของตนหรือบริษัทลูกค้าหรือตัวแทนของตน เพื่อแลกกับการเข้าร่วมในเครือข่ายบัตรเครดิต รวมทั้งกำหนดห้ามผู้ออกบัตรหักเงินในบัญชีที่ผู้ถือบัตรฝากไว้กับผู้ออกบัตรเพื่อหักหนี้บัตรเครดิต และกำหนดให้ผู้ถือบัตรสามารถอ้างข้อต่อสู้ในการเรียกร้องที่เกิดจากรูขรุมบัตรเครดิตขึ้นต่อสู้ผู้ออกบัตรได้

ในประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศส สัญญาบัตรเครดิตระหว่างผู้ออกบัตรกับผู้ถือบัตรเป็นสัญญาที่สำคัญที่สุด เพราะเป็นสิ่งที่กำหนดหลักเกณฑ์และเงื่อนไขต่างๆเกี่ยวกับการใช้บัตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งความรับผิดชอบของคู่สัญญา การทำสัญญานี้โดยหลักการแล้วอยู่ในบังคับแห่งประมวลกฎหมายแพ่ง โดยเป็นสัญญาประเภทเข้าร่วมที่เรียกว่า Contrat Adhérent อย่างไรก็ตาม เนื่องจากปกติสัญญาดังกล่าวจะเป็นสัญญาสำเร็จรูปซึ่งอาจจะมีข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรมแก่ผู้บริโภค มาตรา L.132-1 แห่งประมวลกฎหมายการบริโภค (Code de la Consommation) ได้บัญญัติคุ้มครองผู้บริโภคไว้ว่า ในการทำสัญญาระหว่างผู้ประกอบการกับผู้บริโภคที่มีวัตถุประสงค์ที่จะก่อให้เกิด จำกัด หรือไม่เท่าเทียมกันในสิทธิและหน้าที่ของคู่สัญญาถือเป็นสัญญาที่ไม่เป็นธรรม และให้ถือว่าไม่มีข้อสัญญาเช่นว่านั้นอยู่ ซึ่งสัญญาขอใช้บัตรเครดิตก็อยู่ภายใต้บังคับของบทบัญญัติดังกล่าวด้วย ดังนั้น หากมีการกำหนดข้อสัญญาที่ไม่เป็นธรรม เช่น ข้อสัญญาที่ยกเว้นหรือจำกัดสิทธิตามกฎหมายของผู้บริโภค ข้อสัญญาที่ให้ผู้ประกอบการบอกเลิกสัญญาได้โดยไม่มีเหตุที่เหมาะสม ข้อสัญญาที่ให้ผู้ประกอบการบอกเลิกสัญญาได้โดยไม่มี การแจ้งล่วงหน้า ข้อสัญญาที่ให้ผู้ประกอบการแก้ไขสัญญาได้แต่เพียงฝ่ายเดียวโดยไม่เป็นไปตามเหตุผลที่กำหนดไว้ในสัญญา ข้อกำหนดดังกล่าวก็เป็นอันใช้ไม่ได้

4.2.4 วิเคราะห์ร่างพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจบัตรเครดิต พ.ศ. ... (เสนอร่างโดยกระทรวงการคลัง พ.ศ. 2555)

จากการศึกษาร่างพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจบัตรเครดิต พ.ศ. ... มิได้มีการร่างเงื่อนไขของสัญญาบัตรเครดิตในกรณีที่กำหนดให้ผู้รับบัตรเครดิตสามารถเพิ่มราคาสินค้าหรือค่าบริการจากราคาสินค้าหรือค่าบริการอันเนื่องมาจากการใช้บัตรเครดิตได้แต่อย่างใด

4.3 ปัญหาการควบคุมดอกเบี้ยและเบี้ยปรับในการทำสัญญาบัตรเครดิต

4.3.1 วิเคราะห์การควบคุมดอกเบี้ยและเบี้ยปรับในสัญญาบัตรเครดิตตามกฎหมายไทย

การประกอบธุรกิจบัตรเครดิตของผู้ประกอบธุรกิจที่เป็นธนาคารพาณิชย์ในประเทศไทยสำหรับการเรียกเก็บดอกเบี้ยและเบี้ยปรับในบัตรเครดิต ได้มีประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย เรื่อง หลักเกณฑ์การปฏิบัติในเรื่องดอกเบี้ย ค่าบริการต่างๆ และเบี้ยปรับที่ธนาคารพาณิชย์อาจเรียกได้ในการประกอบธุรกิจบัตรเครดิตลงวันที่ 9 กรกฎาคม 2552 มีสาระสำคัญว่า ในการประกอบธุรกิจบัตรเครดิตของธนาคารพาณิชย์ ธนาคารพาณิชย์อาจเรียกเก็บดอกเบี้ยในระหว่างเวลาผิณฑ์ชำระหนี้หรือค่าบริการต่างๆ หรือเบี้ยปรับในการชำระหนี้ล่าช้ากว่ากำหนดจากผู้ถือบัตรได้ แต่เมื่อคำนวณรวมกันแล้วต้องไม่เกินร้อยละ 20 ต่อปี และธนาคารพาณิชย์อาจคำนวณจำนวนวันตั้งแต่วันที่ได้ทรงจ่ายเงินเพื่อประโยชน์ของผู้ถือบัตร หรือวันที่สรุปยอดรายการ หรือวันที่ผู้ถือบัตรต้องชำระเงินหรือถูกหักบัญชีตามใบแจ้งหนี้

ในการให้บริการถอนเงินสดด้วยบัตรเครดิต ธนาคารพาณิชย์อาจเรียกเก็บค่าบริการต่างๆรวมกันได้อีกไม่เกินร้อยละ 3 ของจำนวนเงินสดที่เบิกถอนนั้น

นอกจากดอกเบี้ย ค่าบริการต่างๆ และเบี้ยปรับตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ธนาคารพาณิชย์อาจเรียกเก็บค่าใช้จ่ายต่างๆตามที่ใช้จ่ายไปจริงและพอสมควรแก่เหตุได้

ธนาคารพาณิชย์จะเรียกเก็บค่าบริการต่างๆจากผู้ถือบัตรนอกเหนือจากรายการตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด ธนาคารพาณิชย์จะต้องได้รับอนุญาตจากธนาคารแห่งประเทศไทยก่อน

และห้ามมิให้ธนาคารพาณิชย์นำเบี้ยปรับในการชำระหนี้ล่าช้าของผู้ถือบัตร และค่าใช้จ่ายในการติดตามทวงหนี้มารวมกับจำนวนหนี้ที่ค้างชำระเพื่อคิดเบี้ยปรับอีก

4.3.1.1 สัญญาบัตรเครดิตในประเทศไทย ในส่วนของการกำหนดอัตราดอกเบี้ยผิณฑ์ตามสัญญา สามารถแยกได้เป็น 2 กรณี ดังนี้

- 1) ผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตที่เป็นธนาคารพาณิชย์

ผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตที่เป็นธนาคารพาณิชย์ ในข้อสัญญาจะมีการกำหนดให้คิดอัตราดอกเบี้ยในอัตราสูงสุดตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด ซึ่งอาจเปลี่ยนแปลงได้ตามภาวะเศรษฐกิจ สังคม และนโยบายของประเทศในแต่ละช่วงเวลา ดังนั้นอัตราการคิดดอกเบี้ยดังกล่าวจึงไม่ตกอยู่ในบังคับแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 654⁵ ซึ่งห้ามมิให้คิดดอกเบี้ยเกินร้อยละสิบห้าต่อปี เพราะการให้สินเชื่อบัตรเครดิตนั้นไม่ใช่เป็นการกู้ยืมเงินที่จะต้องคิดดอกเบี้ยในเวลาผิดนัดตามที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กำหนดไว้

และในกรณีที่มีดอกเบี้ยค้างชำระเกิดขึ้นแล้ว ธนาคารผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตอาจเรียกเก็บดอกเบี้ยในหนี้ที่ค้างชำระ หรือดอกเบี้ยระหว่างผิดนัด หรือเบี้ยปรับในการชำระหนี้ล่าช้ากว่ากำหนดจากผู้ถือบัตรได้ แต่ทั้งนี้เมื่อคำนวณรวมกันแล้วต้องไม่เกินอัตราร้อยละ 20 ต่อปี และสามารถคำนวณวันในการคิดดอกเบี้ยได้ตั้งแต่วันที่ได้ทรงจ่ายเงินเพื่อประโยชน์ของผู้ถือบัตร และธนาคารพาณิชย์สามารถเรียกเก็บค่าบริการที่เกี่ยวข้องกับการให้สินเชื่อบัตรเครดิตที่ได้มีการติดตามทวงถามหนี้ตามจำนวนเงินที่ได้จ่ายไปจริงและพอสมควรแก่กรณี⁶

2) ผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตที่มีใช้ธนาคารพาณิชย์

สำหรับในส่วนของผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตที่มีใช้ธนาคารพาณิชย์นั้น การคิดอัตราดอกเบี้ยของผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตที่มีใช้ธนาคารพาณิชย์นั้น การกำหนดอัตราดอกเบี้ยแม้มิได้อยู่ภายใต้การควบคุมของธนาคารแห่งประเทศไทย แต่การกำหนดอัตราดอกเบี้ยในอัตราสูงสุดของผู้ประกอบการที่มีใช้ธนาคารพาณิชย์นั้น ถือเป็นการกำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้ล่วงหน้ากรณีลูกหนี้ผิดนัดไม่ชำระหนี้ จึงถือว่าเป็นเบี้ยปรับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

มาตรา 379⁷ ซึ่งถ้าสูงเกินส่วนศาลมีอำนาจลดลงได้เป็นจำนวนพอสมควรตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 383⁸ ดังนั้นจึงไม่ขัดต่อพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา

⁵ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 654 บัญญัติว่า “ท่านห้ามมิให้คิดดอกเบี้ยเกินร้อยละสิบห้าต่อปี ถ้าในสัญญากำหนดดอกเบี้ยเกินกว่านั้น ก็ให้ลดลงมาเป็นร้อยละสิบห้าต่อปี”.

⁶ ประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย เรื่อง ดอกเบี้ยและค่าบริการที่ธนาคารพาณิชย์อาจเรียกได้ในการประกอบธุรกิจบัตรเครดิต.

⁷ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 379 บัญญัติว่า “ถ้าลูกหนี้สัญญาแก่เจ้าหนี้ว่าจะใช้เงินจำนวนหนึ่งเป็นเบี้ยปรับเมื่อตนไม่ชำระหนี้ก็ดี หรือ ไม่ชำระหนี้ให้ถูกต้องสมควรก็ดี เมื่อลูกหนี้ผิดนัดก็ให้รับเบี้ยปรับ ถ้าการชำระหนี้อื่นจะพึงทำนั้นได้แก่คว้นการอันใดอันหนึ่ง หากทำการอันนั้นฝ่าฝืนมูลหนี้เมื่อใด ก็ให้รับเบี้ยปรับเมื่อนั้น”.

⁸ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 383 วรรคหนึ่ง บัญญัติว่า “ถ้าเบี้ยปรับที่รับนั้นสูงเกินส่วน ศาลจะลดลงเป็นจำนวนพอสมควรก็ได้ ในการที่จะวินิจฉัยว่าสมควรเพียงใดนั้น ท่านให้พิเคราะห์ถึงทางได้เสียของ

ในการคิดอัตราดอกเบี้ยที่ผู้ประกอบการบัตรเครดิตที่มีธนาคารพาณิชย์สามารถคิดได้นั้น นอกจากจะสามารถเรียกเก็บดอกเบี้ยต่างๆ ได้เช่นเดียวกับผู้ประกอบการที่เป็นธนาคารพาณิชย์แล้ว ยังสามารถเรียกเก็บค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการทวงถามการชำระหนี้ตามจำนวนเงินที่ได้จ่ายไปจริงและพอสมควรแก่กรณี แต่ทั้งนี้จะนำค่าปรับในการชำระหนี้ล่าช้าหรือค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการทวงถามการชำระหนี้มารวมกับจำนวนหนี้ที่ค้างชำระเพื่อคิดค่าปรับอีกไม่ได้

อย่างไรก็ตามในกรณีที่ผู้ประกอบการบัตรเครดิตที่เป็นธนาคารพาณิชย์ และผู้ประกอบการบัตรเครดิตที่มีธนาคารพาณิชย์จะเรียกเก็บดอกเบี้ยค้างชำระ และค่าใช้จ่ายอื่น ๆ รวมอยู่ด้วย ผู้ประกอบการบัตรเครดิตต้องคำนวณดอกเบี้ย และค่าใช้จ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องรวมกันเป็นอัตราร้อยละต่อปีให้ผู้บริโภคทราบด้วย⁹

สำหรับหลักเกณฑ์การคิดอัตราดอกเบี้ยและเบี้ยปรับในสัญญาบัตรเครดิตในประเทศไทยนั้น มีการแยกการคิดอัตราดอกเบี้ยออกเป็น 2 กรณี กล่าวคือ 1) ในกรณีที่บัตรเครดิตนั้นออกโดยผู้ประกอบการที่เป็นธนาคารพาณิชย์ และ 2) ในกรณีที่บัตรเครดิตนั้นออกโดยผู้ประกอบการที่มีธนาคารพาณิชย์

กรณีที่หนึ่ง บัตรเครดิตออกโดยผู้ประกอบการที่เป็นธนาคารพาณิชย์ ตามประกาศธนาคารแห่งประเทศไทย เรื่อง หลักเกณฑ์การปฏิบัติในเรื่องดอกเบี้ย ค่าบริการต่างๆ และเบี้ยปรับที่ธนาคารพาณิชย์อาจเรียกได้ในการประกอบการบัตรเครดิต ลงวันที่ 9 กรกฎาคม 2552 มีสาระสำคัญว่า ธนาคารพาณิชย์ที่เป็นผู้ออกบัตรเครดิตสามารถเรียกเก็บดอกเบี้ยในระหว่างเวลาผิดนัดชำระหนี้และเบี้ยปรับในการชำระหนี้ล่าช้ากว่ากำหนดจากผู้ถือบัตรได้ แต่เมื่อคำนวณรวมกันแล้วต้องไม่เกินร้อยละ 20 ต่อปี ซึ่งการจำกัดการคำนวณดอกเบี้ยและเบี้ยปรับที่เมื่อรวมกันแล้วไม่ให้เกินร้อยละ 20 ต่อปีนั้น มีลักษณะคล้ายกับกฎหมายของประเทศสหรัฐอเมริกาที่เป็นการกำหนดเพดานอัตราดอกเบี้ยขั้นสูงไว้เพื่อมิให้ผู้ประกอบการบัตรเครดิตที่เป็นธนาคารพาณิชย์เรียกดอกเบี้ยหรือเบี้ยปรับที่สูงเกินกว่าที่กฎหมายกำหนดให้เรียกได้ และนอกจากดอกเบี้ยและเบี้ยปรับตามที่ได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ธนาคารพาณิชย์ยังอาจเรียกเก็บค่าใช้จ่ายต่างๆ ตามที่ได้จ่ายไปจริงและพอสมควรแก่เหตุได้อีกด้วย แต่ห้ามมิให้ธนาคารพาณิชย์นำเบี้ยปรับในการชำระหนี้ล่าช้าของผู้ถือบัตร และค่าใช้จ่ายในการติดตามทวงหนี้มารวมกับจำนวนหนี้ที่ค้างชำระเพื่อคิดเบี้ยปรับอีก

เจ้าหน้าที่ทุกอย่างอันชอบด้วยกฎหมาย ไม่ใช่แต่เพียงทางได้เสียในเชิงทรัพย์สิน เมื่อได้ใช้เงินตามเบี้ยปรับแล้ว สิทธิเรียกร้องขอลดก็เป็นอันขาดไป”

⁹ ประกาศคณะกรรมการว่าด้วยสัญญา เรื่อง ให้ธุรกิจบัตรเครดิตเป็นธุรกิจที่ควบคุมสัญญา (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2542
ข้อ 1. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 118 ตอนพิเศษ 56 ง (15 มิถุนายน 2544). หน้า 26.

ผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตที่เป็นธนาคารพาณิชย์ ในข้อสัญญาจะมีการกำหนดให้คิดอัตราดอกเบี้ยในอัตราสูงสุดตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด ดังนั้นอัตราการคิดดอกเบี้ยดังกล่าวจึงไม่ตกอยู่ในบังคับแห่งประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 654¹⁰ ซึ่งห้ามมิให้คิดดอกเบี้ยเกินร้อยละสิบห้าต่อปี เพราะการให้สินเชื่อบัตรเครดิตนั้นไม่ใช่เป็นการกู้ยืมเงินที่จะต้องคิดดอกเบี้ยในเวลาผิคนัดตามที่ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์กำหนดไว้ ทั้งนี้ ตามแนวคำพิพากษาฎีกาที่ 1550/2539 ซึ่งได้วินิจฉัยไว้ว่า “คำขอสินเชื่อบัตรเครดิตมีข้อสัญญาว่า โจทก์ยอมผ่อนผันจ่ายเงินไปก่อนทั้งที่เงินฝากในบัญชีไม่พอจ่าย โดยไม่มีกำหนดเวลาชำระคืน เป็นแต่เพียงจำเลยตกลงชำระคืนพร้อมดอกเบี้ยในอัตราสูงสุดที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด เป็นการกำหนดดอกเบี้ยไว้ล่วงหน้า ถือได้ว่าจำเลยตกลงให้โจทก์คิดดอกเบี้ยในอัตราดังกล่าวแต่ต้น จึงไม่อยู่ในบังคับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 654 ซึ่งห้ามคิดดอกเบี้ยเกินร้อยละสิบห้าต่อปี เพราะมิใช่การกู้ยืมและโจทก์เป็นธนาคารพาณิชย์ ข้อตกลงดังกล่าวชอบด้วยกฎหมาย ไม่มีลักษณะเป็นเบี้ยปรับ”

กรณีที่สอง บัตรเครดิตออกโดยผู้ประกอบการที่มีธนาคารพาณิชย์ การกำหนดอัตราดอกเบี้ยแม้มิได้อยู่ภายใต้การควบคุมของธนาคารแห่งประเทศไทย แต่การกำหนดอัตราดอกเบี้ยในอัตราสูงสุดของผู้ประกอบการที่มีธนาคารพาณิชย์นั้น ถือเป็นการกำหนดอัตราดอกเบี้ยไว้ล่วงหน้ากรณีลูกหนี้ผิดนัดไม่ชำระหนี้ จึงถือว่าเป็นเบี้ยปรับตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 379 ซึ่งถ้าสูงเกินส่วนศาลมีอำนาจลดลงได้เป็นจำนวนพอสมควร ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 383 ดังนั้นจึงไม่ขัดต่อพระราชบัญญัติห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตรา

4.3.2 วิเคราะห์การควบคุมดอกเบี้ยและเบี้ยปรับในสัญญาบัตรเครดิตตามกฎหมายต่างประเทศ

ในประเทศสหรัฐอเมริกา มีกฎหมายควบคุมอัตราการเรียกดอกเบี้ยไว้โดยเฉพาะ โดยในการกำหนดอัตราดอกเบี้ยสำหรับกรณีผิดนัดไม่ชำระหนี้ และกรณีการเบิกถอนเงินสดจากบัตรเครดิต อยู่นอกกฎหมายที่ควบคุมอัตราดอกเบี้ย ซึ่งจะมีความแตกต่างกันไปตามกฎหมายของแต่ละมลรัฐ โดยกฎหมายจะกำหนดเพดานอัตราดอกเบี้ยที่ผู้ให้กู้จะสามารถเรียกเก็บจากลูกหนี้ได้ ซึ่งเป็นการควบคุมการเรียกดอกเบี้ยสูงเกินสมควร

¹⁰ ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา 654 บัญญัติว่า “ท่านห้ามมิให้คิดดอกเบี้ยเกินร้อยละสิบห้าต่อปี ถ้าในสัญญากำหนดดอกเบี้ยเกินกว่านั้น ก็ให้ลดลงมาเป็นร้อยละสิบห้าต่อปี”.

Uniform Consumer Credit Code (UCCC) ได้ยกเลิกกฎหมายควบคุมการห้ามเรียกดอกเบี้ยเกินอัตราทั้งหมดสำหรับธุรกรรมที่เกี่ยวกับพาณิชย์ และกำหนดเพดานอัตราดอกเบี้ยสำหรับสินเชื่อผู้บริโภคโดยพิจารณาให้เหมาะสมสำหรับแต่ละธุรกรรม เช่น สินเชื่อประเภทที่มีลักษณะการให้เป็นการต่อเนื่อง (Revolving Credit) อัตราดอกเบี้ยขั้นสูงสำหรับสินเชื่อที่มีวงเงินไม่เกิน 500 ดอลลาร์สหรัฐ คือ ร้อยละ 24 และร้อยละ 18 สำหรับสินเชื่อในส่วนที่เกิน 500 ดอลลาร์สหรัฐ เป็นต้น

กฎหมายของรัฐแคลิฟอร์เนีย ได้กำหนดเพดานอัตราดอกเบี้ยสำหรับสินเชื่อโดยแยกตามวงเงิน เช่น Section 22303 ของ California Financial Code ได้กำหนดอัตราดอกเบี้ย ดังนี้

- (1) ไม่เกินร้อยละ 2.5 ต่อเดือน สำหรับยอดเงินกู้หรือเงินค้างชำระเกิน 225 ดอลลาร์สหรัฐ
- (2) ไม่เกินร้อยละ 2.5 ต่อเดือน สำหรับยอดเงินกู้หรือเงินค้างชำระเกิน 225 แต่ไม่เกิน 900 ดอลลาร์สหรัฐ
- (3) ไม่เกินร้อยละ 1.5 ต่อเดือน สำหรับยอดเงินกู้หรือเงินค้างชำระเกิน 900 แต่ไม่เกิน 1,650 ดอลลาร์สหรัฐ
- (4) ไม่เกินร้อยละ 1 ต่อเดือน สำหรับยอดเงินกู้หรือเงินค้างชำระเกิน 1,650 ดอลลาร์สหรัฐ

สำหรับกฎหมายระดับสหรัฐ กฎหมายบางฉบับ ได้แก่ National Bank Act ได้กำหนดให้อำนาจผู้ให้สินเชื่อเรียกเก็บดอกเบี้ยในอัตราที่สูงกว่ากฎหมายมลรัฐ โดยให้เป็นไปตามอัตราที่กำหนดโดยธนาคารกลางแห่งสหรัฐ (Federal Reserve Bank)

การเรียกเก็บดอกเบี้ยเกินกว่าอัตราตามที่กฎหมายมลรัฐกำหนดเว้นแต่เป็นไปตามกฎหมายสหรัฐ ผู้เรียกเก็บจะต้องรับผิดชอบในการกระทำนั้น ซึ่งกฎหมายแต่ละรัฐจะกำหนดบทลงโทษทางแพ่งที่แตกต่างกันไป เช่น ถือว่าสัญญาสินเชื่อนั้นเป็นโมฆะทั้งสัญญาเรียกดอกเบี้ยทั้งหมด หรือบางส่วนที่ได้รับ นอกจากนี้มาตรา 86 แห่ง National Bank Act ก็มีบทบัญญัติเกี่ยวกับความรับผิดชอบในการเรียกดอกเบี้ยเกินอัตราโดยให้ทำการเรียกดอกเบี้ยที่ได้รับทั้งหมด และให้ธนาคารรับผิดชอบเป็นสองเท่าของดอกเบี้ยที่ได้รับหากกรณีเป็นที่ชัดเจนว่าธนาคารได้รับดอกเบี้ยเกินอัตราจริง

ในประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสไม่มีการกำหนดเรื่องของอัตราดอกเบี้ยเกี่ยวกับบัตรเครดิตไว้เป็นการเฉพาะ เนื่องจากบัตรเครดิตในประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสนั้น ได้แก่ บัตรถอนเงินและบัตรจ่ายเงินซึ่งรวมถึงบัตรเครดิตด้วย (คือสามารถใช้ได้เฉพาะในวงเงินที่ตนมีอยู่ในธนาคารเท่านั้น) และในกรณีที่เป็นการใช้จ่ายเงินเกินกว่าวงเงินที่ตนมีอยู่ก็จะเข้าลักษณะเป็น

การกู้ยืมเงิน ซึ่งเป็นไปตามหลักเกณฑ์ทั่วไปว่าด้วยการกู้ยืมเงิน ซึ่งตามประมวลกฎหมายว่าด้วยการบริโภคนได้บัญญัติเรื่องดอกเบี้ยกู้ยืมเงินไว้ในมาตรา L 131-1 ถึง L 33-5 พอสรุปได้ดังนี้

อัตราดอกเบี้ยกู้ยืมเป็นเรื่องที่คู่สัญญาสามารถตกลงกันได้ (ผู้ผู้กำหนดขึ้นเองได้) แต่จะต้องระบุอัตราดอกเบี้ยไว้ในสัญญากู้ยืม ซึ่งอัตราดอกเบี้ยดังกล่าวจะต้องไม่สูงกว่า 1/3 ของอัตราดอกเบี้ยเฉลี่ยที่ใช้อยู่ในไตรมาสที่แล้วมาของสถาบันการเงิน ซึ่งมีลักษณะการให้กู้ยืมที่มีความเสี่ยงเช่นเดียวกันที่กำหนดโดยธนาคารแห่งชาติฝรั่งเศส ซึ่งหากมีการฝ่าฝืนจะต้องถูกลงโทษอาญาจำคุกไม่เกิน 2 ปี หรือปรับไม่เกิน 300,000 ฟรังก์ และสั่งปิดบริษัทชั่วคราวหรือถาวรได้ นอกจากนี้ หากมีการจ่ายเงินดอกเบี้ยที่เกินไปแล้ว ยังจะต้องคืนเงินดังกล่าวให้แก่ผู้กู้ด้วย ประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสมีการคิดดอกเบี้ยจากการใช้บัตรเครดิตดังนี้

(1) อัตราดอกเบี้ยที่สูงเกินเป็นปัจจัยหนึ่งที่ศาลจะพิจารณาว่าข้อตกลงบัตรเครดิตเป็นข้อตกลงการให้สินเชื่อกับที่มีลักษณะของความไม่เป็นธรรม และศาลสามารถมีคำสั่งแก้ไขข้อตกลงดังกล่าวได้

(2) การระบุอัตราดอกเบี้ยในการโฆษณาหรือในเอกสารแสดงข้อมูลต้องเป็นอัตราดอกเบี้ยร้อยละต่อปี และต้องมีความชัดเจนไม่น้อยกว่าข้อความที่เกี่ยวกับค่าธรรมเนียมอื่นๆ

4.3.3 วิเคราะห์ร่างพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจบัตรเครดิต พ.ศ. ... (เสนอร่างโดยกระทรวงการคลัง พ.ศ. 2555)

กระทรวงการคลังมีการเสนอร่างพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจบัตรเครดิต พ.ศ. ... ขึ้นในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องดอกเบี้ยและเบี้ยปรับไว้เพื่อให้เป็นหลักเกณฑ์ในการทำสัญญาบัตรเครดิตโดยมีการกำหนดเนื้อหาไว้ ดังนี้

มาตรา 18 บัญญัติว่า ผู้ประกอบธุรกิจต้องถือปฏิบัติในเรื่องดอกเบี้ยเกี่ยวกับการใช้บัตรเครดิตดังต่อไปนี้ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่ธนาคารแห่งประเทศไทยประกาศกำหนด

(1) การประกาศเกี่ยวกับรายละเอียดเกี่ยวกับอัตราดอกเบี้ยในการใช้บัตรเครดิตรวมถึงการเปลี่ยนแปลงอัตราดังกล่าวด้วย

(2) การแจ้งรายละเอียดให้ผู้ถือบัตรที่ประสงค์จะขอมิบัตรเครดิตทราบเพื่อใช้ประกอบการพิจารณาขอมิบัตรเครดิต

ในกรณีที่ผู้ประกอบธุรกิจจะเรียกเก็บค่าบริการหรือค่าใช้จ่ายใดๆ จากผู้ถือบัตรนอกเหนือจากรายการตาม (1) ผู้ประกอบธุรกิจต้องได้รับอนุญาตจากธนาคารแห่งประเทศไทยก่อน

มาตรา 19 บัญญัติว่า ผู้ประกอบธุรกิจอาจเรียกเก็บดอกเบี้ยในหนี้ค้างชำระหรือดอกเบี้ยในระหว่างเวลาผิดนัดชำระหนี้ หรือค่าปรับในการชำระหนี้ล่าช้ากว่ากำหนดจากผู้ถือบัตรหรือ

ผู้บริโภคได้ไม่เกินอัตราที่ธนาคารแห่งประเทศไทยประกาศกำหนด ทั้งนี้ ผู้ประกอบธุรกิจอาจคำนวณจำนวนวันตั้งแต่วันที่ได้ทรงจ่ายเงินเพื่อประโยชน์ของผู้ถือบัตรก็ได้

มาตรา 20 บัญญัติว่า ในการให้บริการเบิกถอนเงินสดผ่านบัตรเครดิต ผู้ประกอบธุรกิจจะเรียกเก็บค่าธรรมเนียมและค่าใช้จ่ายใดๆ รวมกัน โดยเพิ่มเติมจากดอกเบี้ยได้อีกไม่เกินอัตราของจำนวนเงินสดที่เบิกถอนนั้นตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด

มาตรา 21 บัญญัติว่า ผู้ประกอบธุรกิจอาจเรียกเก็บค่าใช้จ่าย ค่าปรับ หรือค่าธรรมเนียมจากผู้ถือบัตรดังต่อไปนี้ได้ทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่ธนาคารแห่งประเทศไทยประกาศกำหนด

(1) ค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการติดตามทวงถามการชำระหนี้ตามจำนวนเงินที่ได้จ่ายไปจริง และพอสมควรแก่กรณี

(2) ค่าปรับกรณีคืนเช็ค ไม่เกินจำนวนเงินที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด

(3) ค่าใช้จ่าย ค่าปรับ หรือค่าธรรมเนียมอื่นตามที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนด

ดอกเบี้ย ค่าใช้จ่าย ค่าปรับ หรือค่าธรรมเนียมในการดำเนินงานที่ธนาคารแห่งประเทศไทยกำหนดตามมาตรา 19 ไม่รวมถึงค่าใช้จ่าย ค่าปรับ หรือค่าธรรมเนียมตามวรรคหนึ่งและค่าธรรมเนียมหรือค่าใช้จ่ายตามมาตรา 20

มาตรา 22 บัญญัติว่า ห้ามมิให้ผู้ประกอบธุรกิจนำค่าปรับตามมาตรา 19 และค่าใช้จ่ายตามมาตรา 21 มารวมกับจำนวนหนี้ที่ค้างชำระเพื่อคิดค่าปรับอีก

จากการวิเคราะห์ร่างพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจบัตรเครดิต พ.ศ. ... ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับหลักเกณฑ์ในเรื่องดอกเบี้ยและเบี้ยปรับนั้น ร่างพระราชบัญญัติฉบับดังกล่าวในมาตรา 18 และมาตรา 19 มีการกำหนดให้ผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตต้องถือปฏิบัติในเรื่องดอกเบี้ยและเบี้ยปรับ ตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่ธนาคารแห่งประเทศไทยประกาศกำหนด โดยผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตอาจเรียกเก็บดอกเบี้ยในหนี้ค้างชำระหรือดอกเบี้ยในระหว่างเวลาผัดนัดชำระหนี้หรือเบี้ยปรับในการชำระหนี้ล่าช้ากว่ากำหนดจากผู้ถือบัตรหรือผู้บริโภคได้ไม่เกินอัตราที่ธนาคารแห่งประเทศไทยประกาศกำหนด และในมาตรา 21 และมาตรา 22 ผู้ประกอบธุรกิจอาจเรียกเก็บค่าใช้จ่ายและเบี้ยปรับจากผู้ถือบัตรได้ตามหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขที่ธนาคารแห่งประเทศไทยประกาศกำหนด โดยคิดค่าใช้จ่ายที่เกิดจากการติดตามทวงถามการชำระหนี้ตามจำนวนเงินที่ได้จ่ายไปจริงและพอสมควรแก่กรณี และห้ามมิให้ผู้ประกอบธุรกิจบัตรเครดิตนำเบี้ยปรับตามมาตรา 19 และค่าใช้จ่ายตามมาตรา 21 มารวมกับจำนวนหนี้ที่ค้างชำระเพื่อคิดเบี้ยปรับอีก

4.4 ปัญหากระบวนการฟ้องคดีผู้บริโภค

เมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นจากการผิดสัญญาทางแพ่ง มาตรการในการลงโทษผู้กระทำความผิดมาตรการหนึ่งก็คือการฟ้องคดี และสำหรับในคดีที่เกี่ยวข้องกับผู้บริโภคนั้น พบว่าผู้บริโภคส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจและขาดอำนาจต่อรองในการเข้าทำสัญญา ซึ่งทำให้ผู้บริโภคถูกเอาเปรียบอยู่เสมอ และในสัญญาบัตรเครดิตก็เช่นเดียวกัน ผู้ถือบัตรซึ่งเป็นผู้บริโภคส่วนใหญ่มักเข้าทำสัญญาโดยขาดอำนาจต่อรองกับผู้ประกอบธุรกิจทั้งที่เป็นธนาคารพาณิชย์และผู้ประกอบธุรกิจที่ไม่ใช่ธนาคารพาณิชย์ และเมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นผู้บริโภคก็จะตกเป็นฝ่ายที่เสียเปรียบผู้ประกอบการอยู่เสมอ

4.4.1 วิเคราะห์กระบวนการฟ้องคดีผู้บริโภคในสัญญาบัตรเครดิตตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551

กระบวนการฟ้องคดีผู้บริโภคในประเทศไทยมีพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ออกมาบังคับใช้เพื่อเป็นการช่วยเหลือผู้บริโภคในการดำเนินคดีในศาล ซึ่งตามมาตรา 3 ของพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ได้ให้ความหมายของ “ผู้บริโภค” หมายความว่า ผู้บริโภคตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภคและให้หมายความรวมถึงผู้เสียหายตามกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าไม่ปลอดภัย ซึ่งผู้บริโภคตามความหมายของกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคก็คือ ผู้ซื้อหรือผู้ได้รับบริการจากผู้ประกอบธุรกิจหรือผู้ซึ่งได้รับการเสนอหรือการชักชวนจากผู้ประกอบธุรกิจเพื่อให้ซื้อสินค้าหรือรับบริการและหมายความรวมถึงผู้ใช้สินค้าหรือผู้ได้รับบริการจากผู้ประกอบธุรกิจโดยชอบแม้มิได้เป็นผู้เสียค่าตอบแทนก็ตาม¹¹ และผู้ประกอบการตามมาตรา 3 ของพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 หมายความว่า ผู้ประกอบธุรกิจตามกฎหมายว่าด้วยการคุ้มครองผู้บริโภคและให้หมายความรวมถึงผู้ประกอบการตามกฎหมายเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากสินค้าไม่ปลอดภัย ซึ่งผู้ประกอบธุรกิจตามความหมายของกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคก็คือ ผู้ขาย ผู้ผลิตเพื่อขาย ผู้ส่งหรือนำเข้ามาในราชอาณาจักรเพื่อขายหรือผู้ซื้อเพื่อขายต่อซึ่งสินค้าหรือผู้ให้บริการและให้หมายความรวมถึงผู้ประกอบกิจการ โฆษณาด้วย และในกรณีของสัญญาบัตรเครดิต ผู้ถือบัตรเครดิตก็ถือว่าเป็นผู้บริโภคตามกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคเช่นเดียวกัน

¹¹ ธีรนนท์ วงศ์ปัญญา. (2553). “ปัญหาข้อกฎหมายเกี่ยวกับการฟ้องคดีผู้บริโภค”. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. คณะนิติศาสตร์. มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. หน้า 47.

พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มีขึ้นเพื่อประโยชน์ในการใช้สิทธิเรียกร้องของผู้บริโภคเมื่อมีกรณีพิพาทเกิดขึ้น เพื่อให้ผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหายได้รับการแก้ไขเยียวยาด้วยความรวดเร็ว ประหยัดและมีประสิทธิภาพ อันเป็นการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค

แต่ปัญหาที่เกิดขึ้นในทางปฏิบัติ ผู้บริโภคกลับไม่ได้เป็นผู้ที่ได้รับประโยชน์จากพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 อย่างแท้จริงตามวัตถุประสงค์ของกฎหมายฉบับดังกล่าว แม้ว่าหลักการและแนวความคิดของกฎหมายฉบับนี้จะมุ่งเน้นขยายความคุ้มครองให้เข้าถึงกระบวนการยุติธรรมให้ได้รับความสะดวกรวดเร็ว ประหยัดและเป็นธรรม แต่การบังคับใช้กฎหมายที่ผ่านมา การวินิจฉัยประเภทคดีว่าเป็นคดีผู้บริโภคหรือไม่นั้น ก่อให้เกิดปัญหาความล่าช้าในการพิจารณาคดีเป็นอย่างมาก เพราะถึงแม้ว่าผู้บริโภคจะยื่นฟ้องคดีที่ศาลชั้นต้นแล้ว แต่ผู้ประกอบการก็จะอ้างว่าคดีดังกล่าวที่ผู้บริโภคยื่นฟ้องไม่เข้าข่ายเป็นคดีผู้บริโภค คดีดังกล่าวจึงต้องถูกส่งไปยังศาลอุทธรณ์เพื่อทำการวินิจฉัยเสียก่อนว่าคดีที่ผู้บริโภคฟ้องผู้ประกอบการนั้นเข้าข่ายเป็นคดีผู้บริโภคหรือไม่ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 8¹² การพิจารณาคดีที่ศาลชั้นต้นก็ต้องหยุดลงเพื่อรอคำวินิจฉัยจากศาลอุทธรณ์เสียก่อน เนื่องจากการแยกประเภทคดีจะมีผลต่อการพิจารณาตัดสินคดีและเรื่องค่าฤชาธรรมเนียมที่ต้องชำระ หากไม่ใช่คดีผู้บริโภคก็จะต้องมีการเสียค่าธรรมเนียมในการยื่นฟ้องทางแพ่ง และความล่าช้านี้จะส่งผลกระทบต่ออายุความในการฟ้องคดีตามกฎหมายด้วย

และปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่ง คือ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 กำหนดให้การพิจารณาคดีผู้บริโภคต้องกระทำด้วยความรวดเร็ว ซึ่งมาตรา 20 ของพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 บัญญัติให้การฟ้องคดีผู้บริโภค โจทก์จะฟ้องด้วยวาจาหรือฟ้องเป็นหนังสือก็ได้ และมาตรา 24 ของพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 บัญญัติว่าเมื่อศาลสั่งรับคำฟ้องแล้ว ให้ศาลกำหนดวันนัดพิจารณาโดยเร็วและออกหมายเรียกจำเลยให้มาศาล

¹² พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 มาตรา 8 บัญญัติว่า “ในกรณีมีปัญหาว่าคดีใดเป็นคดีผู้บริโภคหรือไม่ ให้ประธานศาลอุทธรณ์เป็นผู้วินิจฉัย คำวินิจฉัยของประธานศาลอุทธรณ์ให้เป็นที่สุด แต่ทั้งนี้ไม่กระทบถึงกระบวนการพิจารณาใดๆที่ได้กระทำไปก่อนที่จะมีคำวินิจฉัยนั้น

การขอให้ประธานศาลอุทธรณ์วินิจฉัยปัญหาตามวรรคหนึ่ง ไม่ว่าโดยคู่ความเป็นผู้ขอหรือโดยศาลเห็นสมควร ถ้าเป็นการขอในคดีผู้บริโภคต้องกระทำอย่างช้าในวันนัดพิจารณา แต่ถ้าเป็นการขอในคดีอื่นต้องกระทำอย่างช้าในวันขึ้นสองสถานหรือวันสี่พยาน ในกรณีที่ไม่มีกรขึ้นสองสถานหากพ้นกำหนดเวลาดังกล่าวแล้วห้ามมิให้มีการขอให้วินิจฉัยปัญหาดังกล่าวอีก และเมื่อได้รับคำขอจากศาลชั้นต้นแล้ว ให้ประธานศาลอุทธรณ์มีคำวินิจฉัยและแจ้งผลไปยังศาลชั้นต้น โดยเร็ว

เพื่อให้การดำเนินคดีเป็นไปด้วยความรวดเร็ว การดำเนินการใดๆระหว่างศาลชั้นต้นกับศาลอุทธรณ์ตามมาตรานี้ จะดำเนินการโดยทางโทรสารหรือสื่อเทคโนโลยีสารสนเทศอื่นก็ได้”.

ตามกำหนดนัดเพื่อการไต่ถามให้การ และสืบพยานในวันเดียวกัน ซึ่งในทางปฏิบัติในคดีที่ผู้ประกอบการฟ้องผู้บริโภค เจ้าพนักงานคดีจะเป็นผู้ดำเนินคดีแทนศาล ไม่มีการสืบพยานในชั้นศาล ทนายความของผู้ประกอบการเพียงแต่นำสำเนาเอกสารเกี่ยวกับหนี้สินที่ผู้บริโภคค้างชำระมาส่งศาลพร้อมบันทึกคำให้การพยานซึ่งได้พิมพ์มาก่อนแล้ว โดยไม่ต้องเบิกความมาขึ้นต่อศาลคดีก็เสร็จสิ้น ซึ่งประหยัดค่าใช้จ่ายของเจ้าหนี้ ประหยัดเวลาของเจ้าหนี้ กลับยังทำให้เจ้าหนี้ซึ่งเป็นผู้ประกอบการได้รับประโยชน์จากกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคแทนตัวลูกหนี้ซึ่งเป็นผู้บริโภค คดีส่วนใหญ่ที่ผู้บริโภคเป็นลูกหนี้ที่ถูกฟ้องในลักษณะนี้ก็จะไม่มีลูกหนี้รายใดเดินทางมาศาลเลย เช่นคดีที่ผู้ประกอบการธุรกิจบัตรเครดิตฟ้องผู้ถือบัตรซึ่งเป็นลูกหนี้เกี่ยวกับสัญญาบัตรเครดิต โดยในปี 2554 มีการฟ้องคดีบัตรเครดิตสูงถึง 92,680 คดี¹³

4.4.2 วิเคราะห์กระบวนการฟ้องคดีผู้บริโภคตามกฎหมายต่างประเทศ

ประเทศสหรัฐอเมริกามีการคุ้มครองผู้บริโภคทั้งในระดับสหรัฐและในระดับมลรัฐ กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคเป็นกฎหมายเฉพาะในแต่ละมลรัฐ ซึ่งมีความแตกต่างกันออกไปในรายละเอียดแต่หลักการสำคัญมิได้มีความแตกต่างกันอย่างไร โดยเฉพาะในแง่ของการกำหนดนโยบายในการคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภค

4.4.2.1 ระบบการคุ้มครองผู้บริโภคในระดับสหรัฐ

การคุ้มครองผู้บริโภคในสหรัฐอเมริกา ควบคุมโดยองค์กรอิสระที่เรียกว่า คณะกรรมาธิการว่าด้วยการค้าแห่งสหพันธรัฐหรือ Federal Trade Commission (FTC) ซึ่งคณะกรรมาธิการชุดนี้มาจากการแต่งตั้งของประธานาธิบดี จะต้องได้รับการรับรองจากสภาสูง อยู่ในวาระการดำรงตำแหน่งได้ 7 ปี และต้องมาจากสมาชิกพรรคการเมืองต่างพรรคกัน ไม่มีความเกี่ยวข้องกับธุรกิจและการรับจ้างใดๆ ประธานาธิบดีมีหน้าที่เลือกประธานคณะกรรมาธิการ และมีอำนาจถอดถอนกรรมาธิการออกจากตำแหน่งได้ Federal Trade Commission (FTC) จัดตั้งขึ้นตาม Federal Trade Commission Act 1914 มีอำนาจหน้าที่ในการดำเนินการเกี่ยวกับการกระทำที่ไม่เป็นธรรมหรือการหลอกลวง โดยมีอำนาจวินิจฉัยสั่งการในการปกครองต่างๆ ไป เช่น การนับ ชั่ง ตวง วัด ตรวจสอบสินค้าและเก็บ หรือนำสินค้าในปริมาณที่สมควรไปเป็นตัวอย่างเพื่อพิจารณาทดสอบ โดยไม่ต้องชำระราคาสินค้า คั้น ยัดหรืออายัดสินค้า เป็นต้น

4.4.2.2 ระบบการคุ้มครองผู้บริโภคในระดับมลรัฐ

กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภคในระดับมลรัฐย่อมมีรายละเอียดในเรื่องที่เกี่ยวกับการคุ้มครองผู้บริโภคในมลรัฐนั้นๆ เป็นการเฉพาะ ซึ่งกฎหมายได้ให้อำนาจแก่องค์กรของรัฐในการบังคับใช้กฎหมายที่แตกต่างกันไปแล้วแต่โครงสร้างและมาตรการทางกฎหมายแต่ละมลรัฐที่จะ

¹³ สำนักงานศาลยุติธรรม สำนักแผนงานและงบประมาณ ข้อมูลสถิติการฟ้องคดีแพ่งประจำปี พ.ศ. 2554.

นำมาบัญญัติไว้ในกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค โดยจะต้องคำนึงถึงลักษณะและการจัดรูปแบบขององค์กรว่ารูปแบบใดจะเหมาะสมกับกฎหมายที่บัญญัติไว้และการใช้กฎหมายรวมทั้งโครงสร้างกฎหมายในการบังคับใช้เพื่อคุ้มครองสิทธิของผู้บริโภคตามที่กฎหมายบัญญัติไว้

การให้อำนาจรัฐเข้ามาแทรกแซงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจกับผู้บริโภคมีความจำเป็นมาก เนื่องจากเป็นที่เห็นได้ชัดว่าผู้บริโภคไม่อยู่ในฐานะที่จะสามารถช่วยเหลือตนเองได้และถูกเอารัดเอาเปรียบจากผู้ประกอบการธุรกิจได้ตลอดเวลา ซึ่งในสหรัฐอเมริกา มีคำร้องเรียน กล่าวโทษ ร้องทุกข์และฟ้องคดีเกี่ยวกับการละเมิดสิทธิผู้บริโภคเป็นอย่างมากในแต่ละมลรัฐ จึงทำให้หน่วยงานของรัฐพยายามบรรเทาภาระในการดำเนินคดี ซึ่งการคุ้มครองผู้บริโภคที่มีบทบาทวิธีการหนึ่งคือการใช้การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท (Mediation Mode) ซึ่งในมลรัฐ Illinois ได้ตั้งแผนกขึ้นใน Attorney General Office ทำหน้าที่ไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาท หน่วยงานนี้จะทำหน้าที่ตรวจสอบข้อร้องเรียนไปยังผู้ประกอบการธุรกิจที่ละเมิดสิทธิของผู้บริโภค โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการชดเชยเยียวยาหรือชดเชยค่าเสียหายให้แก่ผู้บริโภค หากผู้ประกอบการธุรกิจยินยอมปฏิบัติตามหนังสือและข้อเรียกร้องซึ่งเป็นที่พอใจแก่ผู้บริโภคแล้ว ข้อเรียกร้องก็จะป็นอันระงับไปในรูปแบบของการตกลงยอมความนอกศาล

4.4.2.3 วิธีพิจารณาาคดีคุ้มครองผู้บริโภค

ระบบศาลรัฐบาลกลางสหรัฐประกอบด้วย 94 ศาลใน 50 มลรัฐ โดยศาลทั้ง 94 ศาลกระจายอยู่ตามมลรัฐต่างๆ ในแต่ละมลรัฐอาจมีมากกว่าหนึ่งศาลก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความหนาแน่นของประชากร ศาลรัฐบาลกลางมีอำนาจหน้าที่ในการพิจารณาคดีตามกฎหมายของรัฐบาลกลางซึ่งเป็นข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างพลเมืองของแต่ละรัฐ หรือข้อพิพาทระหว่างพลเมืองสหรัฐกับพลเมืองประเทศอื่น ส่วนอำนาจในการพิจารณาคดีตามกฎหมายท้องถิ่นของแต่ละมลรัฐในส่วนของคดีคุ้มครองผู้บริโภค ผู้บริโภคอาจดำเนินคดีตามกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการคุ้มครองผู้บริโภคทั้งตามกฎหมายของในระดับสหรัฐหรือกฎหมายของมลรัฐ ทั้งกรณีผู้บริโภคและผู้ประกอบการธุรกิจอาจเป็นพลเมืองคนละรัฐกัน คดีคุ้มครองผู้บริโภคจึงอาจขึ้นสู่ศาลของมลรัฐก็ได้ การพิจารณาคดีส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับคดีคุ้มครองผู้บริโภคในศาลมลรัฐมักจะเป็นคดีมโนสำเนา ซึ่งในแต่ละมลรัฐอาจมีวิธีพิจารณาที่แตกต่างกันไปในรายละเอียดบ้าง เช่น ในมลรัฐวอชิงตัน หากผู้บริโภคตัดสินใจที่จะดำเนินคดีกับผู้ประกอบการธุรกิจ ผู้บริโภคสามารถยื่นฟ้องคดีต่อศาลแขวง โดยผู้ฟ้องคดีจะต้องปรากฏตัวต่อศาลพร้อมทั้งต้องแจ้งชื่อ ที่อยู่ ของผู้ประกอบการธุรกิจที่ต้องการดำเนินคดี โดยผู้ฟ้องคดีจะต้องกรอกเอกสารต่างๆที่เจ้าหน้าที่ศาลจัดให้ นอกจากนี้ผู้ฟ้องคดียังสามารถฟ้องคดีผ่านทางจดหมายลงทะเลเบียนก็ได้ ผู้บริโภคมีสิทธิร้องขอให้ศาลดำเนินการไกล่เกลี่ยระงับข้อพิพาทเพราะจะทำให้ทุกฝ่ายพอใจในข้อตกลง ทำให้เกิดความรู้สึกว่าตนได้รับความเป็นธรรม

คดีมโนสาระนั้นจะได้รับการพิจารณาภายใน 40-90 วันหลังจากยื่นฟ้อง โดยศาลจะนัดวันพิจารณาหลังจากที่มีการยื่นฟ้อง ซึ่งภายในวันเดียวกันนั้นอาจมีคดีอื่นๆที่ศาลนัดพิจารณาในวันเดียวกันก็ได้ โดยปกติแล้วคดีมโนสาร่จะดูความจะต้องไม่มีทนายความในการช่วยเหลือในการดำเนินคดี เว้นแต่ศาลจะอนุญาต คู่ความอาจจะปรึกษาทนายความได้ก่อนหรือหลังพิจารณาคดีเท่านั้น การพิจารณาคดีมโนสาร่เป็นการพิจารณาคดีที่ไม่เป็นทางการ ศาลจะถามถึงข้ออ้างของโจทก์ก่อนแล้วให้จำเลยอธิบายแก้ข้อหาของโจทก์โดยในระหว่างนั้นศาลจะถามหรือซักข้ออ้างของโจทก์ หลังจากทีศาลได้ฟังคู่ความทั้งสองฝ่ายแล้วศาลจะอ่านคำพิพากษาและลงชื่อในคำพิพากษาพร้อมทั้งส่งให้คู่ความ ซึ่งหากจำเลยไม่มาศาลในวันที่มีการพิจารณา ศาลจะพิพากษาให้โจทก์ชนะคดีและให้โจทก์ได้รับชำระเงินตามที่โจทก์พิสูจน์ได้ตามฟ้องรวมทั้งค่าใช้จ่ายต่างๆในการดำเนินคดี แต่ถ้าโจทก์ไม่มาศาล ศาลจะพิพากษายกฟ้อง แต่โจทก์ก็สามารถยื่นฟ้องใหม่ได้หากมีเหตุอันควรที่มาศาลไม่ได้

4.4.3 วิเคราะห์ร่างพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจบัตรเครดิต พ.ศ. ... (เสนอร่างโดยกระทรวงการคลัง พ.ศ. 2555)

ร่างพระราชบัญญัติการประกอบธุรกิจ พ.ศ. ... มิได้กำหนดเกี่ยวกับเรื่องกระบวนการฟ้องคดีไว้ในร่างพระราชบัญญัติฉบับนี้ เนื่องจากผู้บริ โภคที่ใช้บัตรเครดิตเมื่อมีข้อพิพาทเกิดขึ้นเกี่ยวกับกระบวนการฟ้องคดีจะบังคับตามพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้บริโภค พ.ศ. 2522 (แก้ไขเพิ่มเติม ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2541) และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ. 2551 ซึ่งใช้บังคับกับกระบวนการฟ้องคดีอยู่แล้ว จึงมิได้มีการนำเสนอร่างพระราชบัญญัติในส่วนนี้แต่อย่างใด